

ZELFEVALUATIERAPPORT
VAN DE FRYSKE AKADEMY
BETREFFENDE DE PERIODE
2002 – 2008

VOORAF

Dit rapport bevat in vier hoofdstukken de Zelfevaluatie die de Fryske Akademy heeft opgesteld ten behoeve van de Visitatiecommissie, die tijdens een *site visit* op 30 en 31 maart 2009 de kwaliteit van het onderzoek van dit instituut zal beoordelen.

Aan dit rapport zijn zes bijlagen toegevoegd die basisinformatie verschaffen voor de beoordeling van kwaliteit, productiviteit, relevantie en vitaliteit van de Fryske Akademy als onderzoeksinstituut.

Dit alles conform de aanwijzingen van het Standard Evaluation Protocol (SEP), dat op deze evaluatie van toepassing is.

Deze Visitatie vindt plaats overeenkomstig het Visitatie-rooster van de KNAW en heeft betrekking op de periode 2002-2008. De vorige Visitatie vond plaats in de periode december 2002 tot en met mei 2003 en had betrekking op de wetenschappelijke productie van de Fryske Akademy in de jaren 1995-2001. Daarbij werd eveneens het SEP (zij het in concept) gehanteerd, als onderdeel van een pilot test van dit toen nieuwe evaluatieprotocol.

Zoals aangegeven in de opdrachtbrief van prof. dr. Theo Mulder van 16 oktober 2008 is de Fryske Akademy de afgelopen jaren 'door ruig water gevaren': er is in 2004 een grote financiële crisis geweest, die veel aandacht en inspanning heeft gevraagd. In hoofdstuk 1 wordt daarom een korte terugblik gegeven op de ontwikkelingen in de achterliggende periode.

In de overige hoofdstukken en in de bijlagen van dit Zelfevaluatierapport ligt de nadruk geheel op de wetenschappelijke prestaties en op de beoordeling van de kwaliteit van het onderzoek, de projecten, de wetenschappelijke output, de plannen en de ambities van de Fryske Akademy.

Leeuwarden, 2 maart 2009

Prof. dr. Reinier Salverda
Directeur-bestuurder
Fryske Akademy

INHOUD

Vooraf

Hoofdstuk 1	– Terugblik: crisis en herstel	p. 3
Hoofdstuk 2	– Evaluatie: prestaties, kwaliteit, productiviteit, relevantie en vitaliteit	p. 7
Hoofdstuk 3	– Evaluatie: de drie vakgroepen	p. 14
Hoofdstuk 4	– De toekomst: ambities, strategie en beleid	p. 33
Hoofdstuk 5	– Samenvatting sterkten en zwakten Fryske Akademy	p. 39

Bijlage 1	– De Visitatiecommissie
Bijlage 2	– De Fryske Akademy
Bijlage 3	– Fact sheets 2004-2008 en Concept-Jaarverslag 2008 (plus bijlagen)
Bijlage 4	– Externe projecten 2002-2008
Bijlage 5	– Publicaties 2002-2008
Bijlage 6	– CD-ROM met TV-documentaire van Omrop Fryslân over de Fryske Akademy (december 2008)

HOOFDSTUK 1

TERUGBLIK: CRISIS EN HERSTEL

Een korte terugblik op de periode 2002-2008

1.1. De Fryske Akademy in 2004 aan de grond gelopen

De Fryske Akademy heeft een bijzondere positie in wetenschappelijk Nederland. Als zelfstandige stichting die is opgericht in 1938, is het de enige onderzoeksgemeenschap die zich toelegt op de studie van de Friese taal, cultuur, geschiedenis en samenleving. Sinds 1989 is dit instituut, in het kader van de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur tussen het Rijk en de Provincie Fryslân, gelieerd aan de KNAW.

Conform de liëringsovereenkomst en de Bestuursafpraak heeft de KNAW het financieel en wetenschappelijk toezicht over de Fryske Akademy. Deze relatie heeft in de loop der jaren een positief effect gehad op de wetenschappelijke ontwikkeling van de Fryske Akademy. Bij de laatste *peer review* in 2002-2003 werd het onderzoek van de Fryske Akademy op het gebied van de geschiedenis, de taalkunde en de Europese taalminderheden als excellent beoordeeld.

In 2004 openbaarden zich grote financiële tekorten en bij onderzoek stelde KPMG vast dat er op allerlei activiteiten grote verliezen geleden werden en dat de bedrijfsvoering ernstig tekort schoot. Daardoor bestond er grote onzekerheid over de continuïteit van het instituut.

In deze terugblik wordt nader ingegaan op het verhaal van de crisis en haar nasleep, maar ook op de stappen die sinds 2004 gezet zijn om er weer bovenop te komen.

1.2. Ruig water, maar behouden vaart

De Fryske Akademy is de afgelopen jaren inderdaad ‘door ruig water gevaren’, zoals de opdrachtbrief van de KNAW aan de Visitatiecommissie het verwoordt. Deze formulering strookt volledig met de opmerking van gedeputeerde Mulder van Fryslân in 2007 in het Friese cultureel tijdschrift *De Moanne*, waar hij stelt dat hij in 2004 geconfronteerd werd met ‘de dreigende ondergang’ van de Fryske Akademy.

Van centraal belang is hier dat, hoewel het ruige water hoog over het gangboord sloeg, de Fryske Akademy toch de intense bedreigingen waaraan zij heeft blootgestaan in de afgelopen periode uiteindelijk goed heeft weten te overleven en wel vooral dankzij de gezamenlijke inzet van alle *stakeholders* van dit instituut: KNAW, Provincie Fryslân, bestuur, personeel, Frysk Akademy Fûns (FAF), leden, *stippers* (donateurs) en werkverbanden. Nu, in 2009, kunnen we constateren dat de Fryske Akademy versterkt uit de crisis is herrezen.

1.3. Crisismaatregelen 2004-2006

Voor het herstel was doortastend handelen nodig. Als eerste is er in 2004 door beide subsidiënten (KNAW en Provincie Fryslân) een garantie afgegeven voor het voortbestaan van de Fryske Akademy. Dit werd gekoppeld aan het ontslag van zittend bestuur en directie en het aanstellen van een slagvaardige interim-directeur plus een rompbestuur bestaande uit twee ex-bestuursleden. Als tweede bleek het bestuur van het Frysk Akademy Fûns bereid om de gelden in dit fonds tijdelijk als een buffer en voorlopige waarborg vast te zetten tegenover het verloren vermogen van de Fryske Akademy. Ten derde verdient hier genoemd te worden de krachtige inzet van de medewerkers om nieuwe projecten en fondsen te werven. En verder ook de actieve betrokkenheid van vele *stippers*,

leden en werkverbanden van de Fryske Akademy; en – zeker niet het minst belangrijk – de betrokkenheid en het draagvlak in de Friese samenleving en de grote aandacht voor het reilen en zeilen van de Fryske Akademy bij Provinciale Staten.

Het verbeter- en hersteltraject dat door de interim-directeur samen met het rompbestuur in gang is gezet, richtte zich vooral op het verkrijgen van betrouwbare financiële informatie en het organiseren van een goede planning- en controlcyclus. Voorts stimuleerden zij een proces van kritische strategische bezinning op de kerntaken en prioriteiten van de Akademy. En - heel belangrijk – dit bracht herstel van rust en vertrouwen binnen de organisatie.

In 2005 werden na overleg met de subsidiënten nieuwe statuten vastgesteld, waarbij de bestuursstructuur ingrijpend werd gewijzigd, met *cultural governance* als nieuw bestuursmodel: een Raad van Toezicht voor de strategische hoofdlijnen en een directeur-bestuurder die in zich de verantwoordelijkheden en de bevoegdheden verenigt van zowel de vroegere directie als het vroegere bestuur van de Akademy. In 2005 werd voorts een nieuw Hoofd Algemene Zaken aangesteld. Tevens werd een nieuw Management Team ingesteld bestaande uit de directeur-bestuurder, de vakgroepshoofden en het Hoofd Algemene Zaken. In juni 2006 werd een nieuwe directeur-bestuurder benoemd.

1.4. Het moeilijkste jaar

In september 2006 vond de bij KNAW-instituten gebruikelijke *midterm review* plaats, met een kritische zelfevaluatie en sterkte-zwakte-analyse. Duidelijk was dat de nasleep van de crisis om de meeste aandacht vroeg en dat het dringend nodig was om de financiële gezondheid van de Fryske Akademy meer structureel te herstellen, teneinde daarmee de wetenschappelijke toekomst te kunnen verzekeren. Tegelijk werd een flink aantal strategische, inhoudelijke en wetenschappelijke sterkten vastgesteld waarop kon worden ingezet.

In 2006 doemden echter nog weer andere problemen op, boven die welke reeds in het KPMG-rapport waren gesignaleerd. Er bleken in het verleden teveel mensen in vaste dienst te zijn gekomen. Dit was altijd gefinancierd uit de projectinkomsten, maar die vertoonden in 2006 een sterke terugval (van 1,1 miljoen naar 500ke). Het nieuwe tekort dat hier dreigde, is toen gekeerd door de contracten van alle tijdelijke medewerkers niet meer te verlengen en versterkt in te zetten op het binnenhalen van nieuwe projecten.

Deze aanpak heeft gewerkt. In het najaar van 2006 werd voor het pilot project *Verdieping HISGIS* subsidie verkregen van GeoRuimte; het project *Morfologische Component van de Friese Taaldatabanken* kreeg steun vanuit het KNAW-Strategiefonds; en via het Stadsconvenant met Leeuwarden financierde de Provincie Fryslân de doorstart van het *Mercator Europees Kenniscentrum Meertaligheid en Taalleren*. Met dit laatste werd de dreigende teloorgang gekeerd van het Mercator-project, dat sinds 1987 gefinancierd was vanuit de Brusselse geldstroom voor taalminderheden, waaraan echter in 2006 een einde kwam.

Dit succes bij de externe projecten is toen een duidelijk keerpunt geweest. Het liet zien dat de onderzoeksmotor van de Fryske Akademy goed werkte. Op zichzelf echter was dit nog niet genoeg. Of althans, dit was nog niet de structurele oplossing voor de langere termijn waarmee de financiële gezondheid van de Fryske Akademy weer hersteld kon worden.

1.5. Masterplan, reorganisatie en huisvesting

In 2006-2007 is over de toekomst van de Fryske Akademy intensief overleg gepleegd met de verschillende *stakeholders*. Dit heeft in juli 2007 geresulteerd in het *Masterplan 2007-2012*, waarin een aantal duidelijke strategische keuzen werd gemaakt: een nog sterkere concentratie op het

wetenschappelijk onderzoek als kerntaak; de keuze voor een aantal duidelijke thematische speerpunten in het onderzoek; en de nadruk op verjonging van de wetenschappelijke staf en vernieuwing van het wetenschappelijk onderzoeksprogramma op het gebied van de Friese taal, cultuur, geschiedenis en samenleving.

Naast deze wetenschapsstrategische prioriteit kent dit Masterplan nog twee andere hoofdpijlers – te weten, ten eerste een reorganisatie, die in 2008 is doorgevoerd bij de afdeling Algemene Zaken; en ten tweede een structurele verbetering van de huisvestingssituatie.

Op het vlak van de huisvesting werd vastgesteld dat er veel groot achterstallig onderhoud was, dat de huisvestingslasten te hoog waren en een te groot deel van de lumpsum subsidie opslokten en dat de gebouwen ook qua logistiek niet voldeden aan de hedendaagse eisen die aan een moderne organisatie gesteld worden. In verband hiermee werd als eerste stap besloten om het studie- en congressentrum van de Fryske Akademy, It Aljemint, voor extern gebruik te sluiten. Het economisch risico van dit gebouw komt namelijk geheel voor rekening van de Fryske Akademy, die de middelen niet heeft om een gunstige exploitatie te realiseren of om het achterstallig onderhoud te financieren. De grootste zorg is echter dat de lasten van deze molensteen niet langer ten koste mogen gaan van de *core business* van de Fryske Akademy.

Na verder onderzoek en beraad heeft de Raad van Toezicht in 2008 een principekeuze gemaakt voor (ver)nieuwbouw op de bestaande locatie bij het Coulonhûs, mits daarbij aan belangrijke strategische en financiële randvoorwaarden kan worden voldaan. In de eerste helft van 2009 zal nu de besluitvorming plaatsvinden over het nieuwe Huisvestingsplan van de Fryske Akademy.

Daarnaast werd ter verbetering van organisatie en bedrijfsvoering ingezet op een aantal concrete verbeterpunten, zowel bestuurlijk, administratief-financieel alsook qua personeel en organisatie. Taken als boekwinkel en uitgeverijproductie werden afgestoten en als basisregel werd vastgesteld dat er op extern gefinancierde projecten van tijdelijke aard geen personeel in vaste dienst genomen mag worden. Intern werd voorts ingezet op versterking van de kwaliteit van de bedrijfsvoering, met name door een betere planning, ondersteuning, voortgangscontrole en risicobeheersing bij de verschillende activiteiten van de Fryske Akademy.

De realisering van dit Masterplan is voortvarend ter hand genomen. In de zomer van 2007 is het door beide subsidiënten goedgekeurd en op deze basis is er tussen KNAW, Provincie, Frysk Akademy Fûns en Fryske Akademy een akkoord tot stand gekomen waarbij KNAW en Provincie een eenmalige bijdrage van 1 miljoen euro gaven voor vermogenssuppletie en reorganisatiekosten.

Vervolgens heeft de Fryske Akademy per 1 mei 2008 een reorganisatie doorgevoerd bij de afdeling Algemene Zaken, ter grootte van 8 medewerkers (in totaal 5 fte); tevens werd de boekwinkel samengevoegd met die van de AFUK en werd voor de productie van Fryske Akademy-publicaties een vaste samenwerking aangegaan met de AFUK.

In 2008 heeft hiernaast door een serie nieuwe benoemingen een wisseling aan de top plaatsgevonden. Belangrijke wetenschappers als prof. dr. Durk Gorter, prof. dr. Goffe Jensma en dr. Bernie van Ruyven verlieten wegens benoeming elders de Fryske Akademy. Imiddels zijn drie nieuwe vakgroepshoofden benoemd plus een nieuwe leider van het Boppeslach-onderwijsonderzoeksteam. Daarmee beschikt de Fryske Akademy nu over een geheel vernieuwd Management Team.

1.6. Onderzoek en Visitatie

Het voorgaande zou wellicht haast doen vergeten dat de Fryske Akademy op de allereerste plaats een onderzoeksinstituut is, met een duidelijke wetenschappelijke missie. Door de urgente problemen die zich de afgelopen jaren hebben voorgedaan en de inzet aan tijd, geld en mankracht die met de nasleep van de crisis gemoeid zijn geweest, is er ontegenzeggelijk wetenschappelijk schade geleden

door de Fryske Akademy. Te denken valt hier aan sommige aanbevelingen van de Visitatiecommissie 2002 die niet gerealiseerd konden worden; aan projecten die niet door konden gaan of waar geen nieuwe meer op volgden; aan de tijdelijke medewerkers die in 2006 moesten vertrekken; aan vacatures die door geldgebrek niet ingevuld konden worden; aan uitstel of vertraging in de productie van nieuwe publicaties; en aan onderzoekers die door alle sores minder hebben kunnen publiceren dan voorzien.

Tegelijk echter – en dat is het voornaamste punt - is de wetenschappelijke productie op peil gebleven. Het wetenschappelijk onderzoek is, ondanks alle moeilijkheden waarin de Fryske Akademy verkeerde, altijd goed doorgegaan. En ook is er, getuige de jaarverslagen over 2007 en 2008, het nodige in gang gezet aan vernieuwing van de wetenschappelijke agenda van de Fryske Akademy.

In maart 2009 volgt nu, conform het KNAW-Visitatierooster, de periodieke Evaluatie op basis van het *Standard Evaluation Protocol* (SEP) van de kwaliteit van het onderzoek van de Fryske Akademy over de jaren 2002 tot en met 2008 door een internationale Visitatiecommissie van door de KNAW benoemde deskundigen.

1.7. Waar we nu staan

De Fryske Akademy heeft na een aantal uiterst moeilijke overgangsjaren de financiële crisis overleefd en heeft duidelijk de weg omhoog weer ingeslagen. Er zijn strategische keuzen gemaakt en er is een duidelijke koers uitgezet. De extra inspanningen, gericht op herstructurering, verbetering en herstel door een pakket aan efficiency- en vernieuwingsmaatregelen, beginnen effect te sorteren en versterken de organisatie. De continuïteit van het instituut voor de lange termijn – als basisvoorwaarde voor de toekomstige bloei van het Friese onderzoek – kan nu binnenkort effectief geregeld worden met het voorliggende Huisvestingsplan, dat niet alleen logistiek maar ook financieel meer armslag moet bieden. Vooralsnog is de situatie echter wel dat we het schip nog aan het verbouwen zijn terwijl we ons op volle zee bevinden.

Bij dit alles is de wetenschappelijke motor goed door blijven draaien, de dynamiek van onderzoek en vernieuwing is blijkens de Bijlagen over Projecten en Publicaties hoog. En dit werkt. De succesvolle samenwerking met de Baskische overheid, de gerealiseerde steun van de Europese Unie, de ontwikkeling van toonaangevende ICT-projecten als HISGIS, Taaldatabanken en Alfalab-project, alsmede de uitstekende contacten met de Waddenacademie, Tresoar, Fries Museum, de Friese hogescholen en de universiteiten in den lande, maken duidelijk dat de Fryske Akademy weer in de lift zit. Er staat nu een sterkere Fryske Akademy dan toen de huidige directeur-bestuurder hier in 2006 begon en toen ingrijpende en noodzakelijke maatregelen alle aandacht opslokten en om acute actie vroegen. Er is nu een nieuwe structuur, met nieuwe leiding en nieuwe mensen, met een nieuwe koers, nieuwe initiatieven en een nieuwe focus op de wetenschappelijke kerntaak, met nieuwe energie en een heldere visie. Er is voorlopig nog meer dan genoeg te doen, maar sinds september 2007 is het motto duidelijk: het is nu weer tijd voor de Fryske Akademy om met strak doorgehaalde schoten hoog aan de wind te gaan.

HOOFDSTUK 2

EVALUATIE:

Prestaties, Kwaliteit, Productiviteit, Relevantie en Vitaliteit van de Fryske Akademy

2.1. Prestaties en documentatie

De afgelopen jaren is de dagelijkse praktijk van de onderzoekers van de Fryske Akademy er één geweest van doorgaande wetenschappelijke bedrijvigheid. Een goed beeld hiervan wordt gegeven in de lijst van *Kernpublicaties* in Bijlage 5: 24 boeken en 21 artikelen, die tezamen representatief zijn voor de activiteiten, prestaties en kwaliteit van de drie vakgroepen.

Veel relevante onderzoeksinformatie is verder te vinden in de Bijlagen 3 tot en met 5, die integraal onderdeel uitmaken van dit rapport. In Bijlage 3 wordt cijfermatige informatie gegeven betreffende input en output over de jaren 2004-2008; tevens is daar het concept-jaarverslag 2008 tezamen met een aantal informatieve bijlagen. In Bijlage 4 wordt aan de hand van de externe projecten een representatief beeld gegeven van de wetenschappelijke dynamiek en ondernemingszin van de Fryske Akademy in de periode 2002-2008. In Bijlage 5 wordt met gegevens over de publicaties van de medewerkers en van de Fryske Akademy Uitgeverij een representatief beeld gegeven van de wetenschappelijke output van de Fryske Akademy in de verslagperiode. Bijlage 6 tenslotte bevat een TV-documentaire van december 2008, waarin Omrop Fryslân ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van de Fryske Akademy een actueel beeld heeft gegeven van de stand van zaken en perspectieven van dit onderzoeksinstituut.

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de Evaluatiecriteria van het *Standard Evaluation Protocol* (SEP) die hier voorop staan en daarnaast op een aantal aanvullende missiespecifieke criteria die hier van belang zijn. Na een bespreking van deze criteria en de beschikbare *evidence* wordt dit hoofdstuk afgesloten met een samenvattende beschouwing over het gewicht dat de Fryske Akademy met haar onderzoek en publicaties in de schaal legt in Fryslân, Nederland en daarbuiten.

2.2. Evaluatiecriteria

De evaluatie van het onderzoek van de Fryske Akademy vindt plaats overeenkomstig het *Standard Evaluation Protocol 2003-2009 for Public Research Organisations* (SEP) van VSNU, NWO en KNAW. De focus ligt hierbij op de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek dat op de Fryske Akademy gedaan wordt. De evaluatiecriteria van het SEP zijn: (i) kwaliteit (international recognition and innovative potential), (ii) productiviteit (scientific output), (iii) relevantie (scientific and socio-economic impact), (iv) vitaliteit & haalbaarheid (flexibility, management, leadership).

Aanvullend wordt bij deze Zelfevaluatie nog een aantal missiespecifieke criteria gehanteerd, die verband houden met het bijzondere karakter van de Fryske Akademy. Hierbij gaat het om kwesties die betrekking hebben op: (v) de doelstelling en missie van de Fryske Akademy, (vi) taalvragen betreffende het gebruik van Fries, Nederlands en Engels, (vii) bijzondere activiteiten van de Fryske Akademy zoals de Uitgeverij en de werkverbanden, en (viii) de maatschappelijke functie van de Fryske Akademy als katalysator in de Friese samenleving.

Het is niet zo dat deze beide series criteria los naast elkaar staan. De relatie ertussen zoals die in dit Zelfevaluatie-rapport gelegd wordt, is als volgt: Kwesties betreffende doelstelling en missie komen hieronder ter sprake respectievelijk bij 2.3.1. Kwaliteit en 2.3.3. Relevantie. De taalvragen komen ter sprake onder 2.3.1. Kwaliteit. Bijzondere activiteiten zoals Uitgeverij en werkverbanden komen ter

sprake onder 2.3.2. Productiviteit. De katalysatorfunctie van de Fryske Akademy komt ter sprake in sectie 2.3.3 Relevantie.

2.3. Zelfevaluatie: criteria en evidence

De bovengenoemde evaluatiecriteria worden in deze sectie van het Zelfevaluatierapport toegepast op de Fryske Akademy als geheel. Puntsgewijs wordt daarbij de relevante *evidence* doorgenomen.

Vooraf zij hierbij opgemerkt dat het onderzoek van de Fryske Akademy in de drie vakgroepen – Geschiedenis, Sociale Wetenschappen en Taalkunde – uitgevoerd wordt door specialisten op historisch, taalkundig, lexicografisch, taalsociologisch, onderwijskundig, geografisch, letterkundig en cultureel gebied, die daarbij hun referentiepunten hebben in de disciplines waarbinnen zij werken. In het volgende hoofdstuk (3) komen de vakgroepen apart aan de orde in een drietal portretten en karakteristieken van hun prestaties, centrale projecten, onderzoeksprofielen en strategische ambities voor de komende periode.

2.3.1. Kwaliteit

2.3.1.1. Innovatief potentieel

Bij het onderzoek van de Fryske Akademy is de afgelopen jaren steeds ingezet op wetenschappelijke vernieuwing: er zijn nieuwe projecten opgestart, wat heeft geleid tot nieuwe publicaties; er zijn nieuwe ambities geformuleerd en speerpunten gekozen; en er zijn nieuwe mensen aangetrokken met nieuwe ideeën. Daarmee heeft het instituut ingespeeld op nieuwe mogelijkheden en inzichten.

Een belangrijke mogelijkheid tot vernieuwing komt vanuit de ICT: het opslaan, ontsluiten en verkennen (*data mining*) van grote hoeveelheden gegevens. De werkzaamheden aan HISGIS en de Taaldatabank staan in dat licht. HISGIS is sinds 2002 sterk uitgebreid met grote hoeveelheden nieuwe gegevens, zowel geografisch als thematisch, en vormt nu een formidabel onderzoeksinstrument. Bij het onderzoek naar bijvoorbeeld stinzen en galgen in de middeleeuwse vetemaatschappij in Fryslân blijkt de wetenschappelijke meerwaarde van deze aanpak.

De Taaldatabanken zijn de afgelopen jaren niet alleen voorzien van extra gegevens (19^e-eeuws Fries, gesproken Fries, dialectgegevens, Oudfries materiaal), maar er is ook een belangrijke stap gezet om de uniforme doorzoekbaarheid van al die gegevens uit verschillende bronnen en perioden mogelijk te maken met het Morfobestand en de Superlemmalijst. De implementatie van die vernieuwing vindt op dit moment plaats en zal voor het onderzoek in de komende visitatieperiode zijn vruchten afwerpen. Ook voor toekomstig lexicologisch en lexicografisch werk wordt nu reeds met behulp van ICT en digitalisering de methodologische en technische vernieuwing voorbereid.

Daarnaast wordt ook in toenemende mate digitaal gepubliceerd (zie hiervoor Bijlage 5.3 Publicaties Fryske Akademy-Uitgeverij, laatste sectie). Om aan al deze activiteiten en ontwikkelingen een impuls te geven is in het Masterplan de ambitie geformuleerd om te komen tot een groot nieuw Digitaal Onderzoekslaboratorium voor het Friese onderzoek.

2.3.1.2. Internationale publicaties en activiteiten

Publicaties - Wetenschappelijke artikelen van Fryske Akademy-onderzoekers verschenen in de volgende internationale periodieken: *AILA Review*, *Folia Linguistica Historica*, *Leuvense Bijdragen*, *Studia Linguistica*, *Taal en tongval*, *The Year's Work*. Boeken en hoofdstukken in boeken verschenen in 2008 bij de volgende internationale uitgevers: *Mouton de Gruyter-Berlin*, *Rodopi-Amsterdam/New York*, *Ashgate-Aldershot*, *Cambridge (Leeds)*, *Edinburgh, MHRA (Maney)*, *NODUS (Münster)*, *Ons Erfdeel (Rekkem)*, *OVSE (Oslo)* en *FEL (Bath)*. In de verslagperiode verschenen de volgende Engelstalige publicaties van de Fryske Akademy Uitgeverij: de dissertatie van Versloot (2008) en die van Engeldoer (2008),

het rapport *Minimum standards* (2007), het Festschrift voor Jansma (2007), het rapport-Beetsma (2002) en de *Endangered languages*-congresbundel (2008); daarnaast verschenen Engelstalige artikelen in het wetenschappelijk tijdschrift van de Fryske Akademy, *It Beaken* en in de Filologenbundels. En dan zijn er nog de Regionale Dossiers over Europese taalminderheden van Mercator. Van belang is verder het internationaal debiet van het groot *Woordenboek der Friese Taal* (WFT) en de Europese status van *It Beaken* als tijdschrift in categorie 3 van de ERIH-Humanities-classificatie van wetenschappelijke tijdschriften. Daarnaast vonden er in 2008 vijf Engelstalige internationale congressen plaats op de Fryske Akademy (zie ook de lijst van congressen in 2008, in Bijlage 3 bij het Concept- Jaarverslag).

Netwerken – Van de internationale contacten, netwerken en samenwerkingsprojecten van de Fryske Akademy verdienen hier genoemd te worden: Euralex en ALE, het Mercator Network of Language Diversity Centres, Network of Schools, Network for the Promotion of Linguistic Diversity (NPLD), het contract met het Baskisch Ministerie van Onderwijs, de OVSE, het international congres van Fryske Akademy samen met het CETL Languages of the Wider World in Londen in april 2009. Onder de internationale bezoekers die in 2008 naar de Fryske Akademy kwamen, waren dr. Leonard Orban, de EU-commissaris voor Meertaligheid, staatsecretaris van Buitenlandse Zaken Timmermans, de directeur van de Welsh Language Board uit Wales, vertegenwoordigers van het Baskisch Ministerie van Onderwijs, verder wetenschappers uit China, Kazachstan, Kirgizstan, Moldavië, Noord-Ierland en Catalonië die deelnamen aan de conferenties van Mercator en het *Endangered languages*-congres. Ook bestaat er een internationaal Fries netwerk, zoals te zien was op het Filologencongres. Dit betreft onderzoekers in Oxford, London, Kiel, Bredstedt en Japan.

2.3.1.3. Standing: prijzen, benoemingen en bijzondere prestaties

Bij de vakgroep Geschiedenis verdienen genoemd te worden de benoeming van Goffe Jensma tot hoogleraar Friese taal- en letterkunde in Groningen (2008); de Mallinckrodtprijs die hij gekregen heeft voor zijn dissertatie (2005); de Halbertsmaprijs voor het wetenschappelijk oeuvre van Johan Frieswijk (2003); en de benoeming van vakgroepshoofd Hans Mol tot bijzonder hoogleraar te Leiden (2004).

De vakgroep Sociale Wetenschappen kan bogen op de erepenningen voor Durk Gorter van de Fryske Akademy (2007) en de Universiteit van Amsterdam (2008) plus zijn benoeming in San Sebastian tot Research Professor (2007), terwijl hij als buitengewoon vakgroepslid en Senior Research Fellow aan de vakgroep verbonden blijft en er actief mee samenwerkt in het FriBaS-project; op de opname, in eerdere fase, in Keur der Wetenschap (KNAW) van Durk Gorter en Bernadet de Jager; op de Eekhoffprijs voor Renee van Bezooijens boek over het Leeuwarder Stadsfries, *Het raadsel van de ratelaar* (2008); en de benoeming van Alex Riemersma tot erelid van de Fédération Internationale des Professeurs de Langues Vivantes (FIPLV, 2006).

Bij de vakgroep Taalkunde mag, naast de lof van minister Plasterk en gedeputeerde Jannewietske de Vries bij de presentatie van het *Frysk Hânwurdboek* in januari 2009, het predicaat 'cum laude' voor Han Nijdam Leiden (2008) worden genoemd alsmede het feit dat de taalkundigen en woordenboekmakers gezien en gewild zijn, getuige de opname van Anne Dykstra in het Euralex-bestuur en de toekenning van de Euralex 2010-conferentie aan de Fryske Akademy; de deelname van Arjen Versloot aan het ALE-project; het feit dat het tijdschrift *Trefwoord* gehost wordt op de Fryske Akademy-website; en de uitnodiging voor Eric Hoekstra en Reinier Salverda om deel te nemen aan het project voor een nieuw groot internationaal handboek over Variatie en verandering in het Nederlandse taalgebied, inclusief Friese, Noordnederlandse en Indisch-Nederlandse

taalcontactvariëteiten onder leiding van Frans Hinskens en Johan Taeldeman, uit te geven bij Mouton de Gruyter.

2.3.1.4. Missie-specifiek-1: Doel en missie Fryske Akademy

De doelstelling van de Fryske Akademy is om te fungeren als het wetenschappelijk centrum van Fryslân en om hoogwaardig wetenschappelijk onderzoek te verrichten op het gebied van de Friese taal, cultuur, geschiedenis en samenleving in de ruimste zin. De Fryske Akademy streeft in verband hiermee naar een combinatie van hoogwaardig wetenschappelijk onderzoek met een duidelijke maatschappelijke betekenis en relevantie in de provincie Fryslân. Waar het op aankomt – en dat is de insteek van de Fryske Akademy – is om van de spanning tussen deze twee polen interessant en vernieuwend wetenschappelijk onderzoek te maken. Kort gezegd: het doel van het onderzoek van de Fryske Akademy is om bij te dragen tot de ontdekking van Fryslân (cf. Looper en Salverda 2008). Hoe de Fryske Akademy aan deze doelstelling bijdraagt, is goed te zien in het concept-jaarverslag 2008 en in de uitgavenlijst van de Fryske Akademy-medewerkers en de Fryske Akademy-uitgeverij.

2.3.1.5. Missiespecifiek-2: Taalvragen

Opereren in een meertalige wereld - De Fryske Akademy opereert in een meertalige wereld en in een meertalige wetenschappelijke context. In de publicaties van de Fryske Akademy en haar medewerkers worden meerdere talen gebruikt, niet alleen Fries, maar ook Nederlands, Engels en Duits. De eerste taal van de Fryske Akademy is ingevolge de statuten het Fries; andere talen zijn toegelaten. Bij de publicaties van de Fryske Akademy kunnen we een toename vaststellen in het gebruik van het Engels als internationale *lingua franca* op wetenschappelijk gebied. Dit lijkt ten koste te gaan van het Nederlands als wetenschapstaal, eerder dan ten koste van het Fries. Met ingang van 2009 zal het Fryske Akademy-jaarverslag tweetalig worden uitgebracht in het Fries en het Engels. Het concept-jaarverslag 2008 in Bijlage 3.2 is in het Nederlands.

Taalkeuze en kwaliteitsbeoordeling - Van speciaal belang bij deze Visitatie is de vraag hoe taalkeuze en kwaliteitsbeoordeling zich tot elkaar verhouden. Kwaliteitsbeoordeling staat bij deze Visitatie en in dit Zelfevaluatierapport voorop. Blijkens de publicatiegegevens in Bijlage 5 zijn ook voor de Fryske Akademy internationale Engelstalige publicaties belangrijk. Hierbij zij echter opgemerkt dat wetenschappelijke publicaties niet automatisch vanwege het gebruik van de Engelse taal ook beter van kwaliteit zijn. Het uitgangspunt van de Fryske Akademy is hier dat de wetenschappelijke kwaliteit van een bepaalde publicatie in de eerste plaats beoordeeld dient te worden op haar inhoudelijke merites als bijdrage tot de relevante wetenschappelijke discipline. En dan kan het dus zijn dat een Friese of Nederlandse publicatie hoger aangeslagen moet worden in kwaliteit dan een Engelstalige.

2.3.2. Productiviteit

2.3.2.1. Algemene opmerkingen

Wat betreft Productiviteit staat de belangrijkste basisinformatie in de Bijlagen 4 (Projecten) en 5 (Publicaties). In de daar opgenomen toelichtingen wordt ingegaan op wat er de afgelopen jaren gepresteerd is, wat daar bijzonder en belangrijk aan is en wat voor de komende jaren de wetenschappelijk ambities zijn, waar die zich op richten en waarom en hoe die gerealiseerd zullen gaan worden. Over ambities, strategie en beleid wordt verder ook in de hoofdstukken van dit Zelfevaluatierapport nog het nodige gezegd, met name in hoofdstuk 4.

2.3.2.2. Missie-specifiek-3: Bijzondere activiteiten van de Fryske Akademy

Uitgeverij – Sinds haar oprichting in 1938 heeft de Fryske Akademy als taak het genereren en publiceren van wetenschappelijke publicaties op de verschillende terreinen van het Friese onderzoek. Vanuit deze centrale missie heeft de Fryske Akademy in de afgelopen zeventig jaar meer dan duizend publicaties uitgebracht op de verschillende gebieden van het Friese onderzoek. Een dergelijke continuïteit van missie en doelstelling, in combinatie met werkkraft en productiviteit, betekent ook voor de toekomst van het Friese onderzoek een grote bron van kracht en inspiratie.

Leden en werkverbanden – Ingevolge de Statuten beschikt de Fryske Akademy over leden en werkverbanden. Dit is een praktisch aspect van de functie van de Fryske Akademy in Fryslân als wetenschappelijk centrum, in een provincie waar geen universiteit staat, maar wel veel mensen grote kennis hebben rond allerlei thema's en zich daar graag op willen organiseren. De 356 leden, ruim 2100 stipers en 14 actieve werkverbanden vormen een stevig draagvlak binnen de Provincie Fryslân. Daarop richten zich de publicatie van het wetenschappelijk tijdschrift van de Fryske Akademy, *It Beaken* en de jaarlijkse serie Akademy-lezingen, waarmee de Fryske Akademy bijdraagt tot de disseminatie van kennis en wetenschap in Fryslân.

2.3.3. Relevantie en Vitaliteit

2.3.3.1. Algemene opmerkingen

Over de wetenschappelijke en maatschappelijke Relevantie van de Fryske Akademy wordt de algemene *evidence* gepresenteerd in de afsluitende sectie 4 van dit hoofdstuk. Missiespecifieke aspecten komen aan bod in de nu volgende secties 2.3.3.2 en 2.3.3.3.

Wat betreft Vitaliteit (leadership, management, flexibility, viability) is de *evidence* vooral in de hoofdstukken 1 en 4 van dit Zelfevaluatie rapport verwerkt.

2.3.3.2. Missie-specifiek-4: Maatschappelijke betrokkenheid

De Fryske Akademy draagt een specifieke verantwoordelijkheid voor de infrastructuur van de Frisistiek in Nederland. Deze wordt geëffectueerd via samenwerking met de leerstoelen Fries in den lande, in Leiden, Groningen en Amsterdam.

Naast haar wetenschappelijke kerntaak heeft de Fryske Akademy verder een bijzondere verantwoordelijkheid voor het welzijn van haar studie-object: taal en cultuur, erfgoed en geschiedenis, samenleving, meertaligheid in Fryslân en dit beïnvloedt de themakeuze voor haar wetenschappelijk onderzoek. Als voorbeeld kan genoemd worden de serie vernieuwende taalsociologische surveys die er de afgelopen veertig jaar zijn uitgevoerd en waarmee de vinger aan de pols werd gehouden van de ontwikkelingen in taalgebruik en taalverhoudingen binnen deze meertalige provincie. Behalve op hun wetenschappelijke merites dienen zulke onderzoeken ook beoordeeld te worden op hun relevantie in de maatschappelijke context van Fryslân. Hetzelfde geldt voor de projecten die in 2008 geleid hebben tot de publicatie van *Friesland's Verleden* en de nieuwe Friese *Canon*, die beide representatief zijn voor de Fryske Akademy-interesse op het gebied van identiteit, cultureel geheugen en herinnering.

Van belang is in dit verband de inzet op taakverdeling en samenwerking, bijvoorbeeld als het om collecties gaat, met de culturele erfgoedinstellingen in Fryslân. De Fryske Akademy heeft zelf wel een aantal collecties en documentatie, maar op loopafstand liggen de enorme collecties van Fries Museum en Tresoar. Met deze erfgoedinstellingen in Fryslân bestaat een goede samenwerking en de Fryske Akademy positioneert zich hiertussen als onderzoeksspin in het web van instellingen met bijzondere Friese collecties.

Met Tresoar wordt samengewerkt in projecten als Wumkes, Oudfries, meertaligheid, Jiddisch festival, Oudfriese oorkonden, taalexpo, ICT, *It Beaken*, de nieuwe Friese encyclopedie, het Sonttol-project en de nieuwe Werkgroep Maritime Skiednis. Met de AFUK wordt samengewerkt op het gebied van taal, boekwinkel, uitgeverijproductie en het cultureel tijdschrift *De Moanne*. Met het Fries Museum is een nieuw onderzoeksproject in voorbereiding rond het thema Hindeloopen. Verder wordt samengewerkt met de Gemeente Leeuwarden in het nieuwe Antillianenproject van Mercator, en met het Koninklijk Fries Genootschap rond het jaarboek *De Vrije Fries*. Daarbij wordt geregeld ook financiële steun verkregen van de Friese fondsen. De Friesland Bank was in 2008 hoofdsponsor van het Frysk Hânwurdbok.

2.3.3.3. Missie-specifiek-5: Katalysator-functie

Traditioneel heeft de Fryske Akademy altijd de functie van katalysator gehad in de Friese samenleving. Historisch vervult zij de rol van lanceerplatform en zo zijn in het verleden de Friese HBO-instelling NHL, het Frysk Orkest, de Thorbecke-bestuursacademie en Cedin/Taalsintrum Frysk alle ooit begonnen bij de Fryske Akademy.

In de verslagperiode is het rapport over de economische betekenis van de nieuwe Kenniscampus geproduceerd door Fryske Akademy/Bureau Coulon. De Fryske Akademy is betrokken bij nieuwe initiatieven als de Friese Encyclopedie en de Friese Canon en heeft een actieve bijdrage geleverd tot het opstarten in 2008 in Leeuwarden van het nieuwe KNAW-instituut van de Waddenacademie. Vanuit deze zelfde insteek draagt de Fryske Akademy momenteel bij aan universitaire plannen voor Fryslân en aan de instelling samen met de hogescholen NHL en Stenden in Leeuwarden van een lectoraat op het gebied van Meertaligheid en taalleren.

Deze langetermijnstrategie van de Fryske Akademy als lanceerplatform is zeker ook van economisch-maatschappelijke betekenis. De Fryske Akademy speelt hiermee in op relevante strategische ontwikkelingen en draagt zo bij aan de versterking van het wetenschappelijk klimaat en aan de kwaliteit van wat hier in Fryslân ondernomen en geproduceerd wordt. Niet onbelangrijk is in dit verband dat de Fryske Akademy binnen Fryslân tot op zekere hoogte een verzameling functies vervult die in de rest van Nederland toebedeeld zijn aan een hele reeks aparte instituties, lopend van de Nederlandse Taalunie via INL, KNAW, Meertens-instituut en Cultureel Planbureau tot de universiteiten.

2.4. Besluit: Totaalafweging

Alles overziende wat hierboven en in de bijbehorende bijlagen de revue is gepasseerd mag gezegd worden dat de Fryske Akademy zich qua prestaties, uitstraling en inbedding kan meten met de andere KNAW-instituten Geesteswetenschappen.

Met haar prestaties legt de Fryske Akademy gewicht in de schaal, of liever: zij legt op een aantal uiteenlopende gebieden uiteenlopende gewichten in de schaal, zowel wetenschappelijk als maatschappelijk.

2.4.1. Europees gewicht in de schaal

Wetenschappelijk: De Fryske Akademy heeft in 2006 het KP6-project *SUS-DIV* binnengehaald; haar rapport *Minimum Standards* is geaccepteerd door de Raad van Europa. De Fryske Akademy heeft de Tweede en Derde rapportage verzorgd over de Friese taalsituatie voor het Europees Handvest (Hemminga); Fryske Akademy en Mercator hebben met succes Brusselse fondsen gewonnen voor het Mercator Network of Language Diversity Centers (EU/Brussel); en succesvolle samenwerkingsprojecten geëntameerd met het Baskisch Ministerie van Onderwijs, de Foundation for

Endangered Languages, het Network of Schools, het CETL Centre for Languages of the Wider World (SOAS/UCL, London). Er is de lopende Interfrieze samenwerking met Bredstedt (Nordfriisk Instituut) en Kiel (Nordfriesische Wörterbuchstelle).

Maatschappelijk: Op het gebied van de Europese taalminderheden neemt de Fryske Akademy/Mercator een op onderzoek gebaseerde, gematigde en praktische positie in bij kwesties van meertaligheid en taalleren en beschikt zij over een in Nederland unieke expertise.

Standing – Behalve wat reeds in 2.3.1.3. genoemd is, kan nog gewezen worden op de actieve deelname van buitengewoon vakgroepslid dr. Tjeerd de Graaf aan het werk van de Foundation for Endangered Languages (FEL), de Nederlandse UNESCO-commissie, zijn contacten met de Yamal-Nenetsk-regio in Siberië en zijn inzet voor bedreigde klankarchieven van bedreigde, uitstervende talen. De actieradius van directeur Reinier Salverda wordt bepaald door de gastlezingen die hij gegeven heeft of op zijn programma heeft staan in Berlijn, Brussel, Londen, Nottingham en Cambridge.

2.4.2. Nederlands gewicht in de schaal

Wetenschappelijk – Naast wat in 2.3.1.3. genoemd is, kan hier gewezen worden op de effectieve samenwerking in onderzoeksprojecten waarin de Fryske Akademy optrekt met andere KNAW-instituten (Waddenacademie, DANS, Meertens, VKS, Huygens Instituut); op de samenwerking met universitaire vakgroepen en andere instituten binnen de NWO-projecten die zijn uitgevoerd door Trompetter, Wierda, Nijdam en nu Matthijs Gerrits. De Fryske Akademy heeft verder wetenschappelijke samenwerkingen met partners als het RACM, de Universiteit Groningen, de Universiteit Wageningen, De Balije en het Prof Van Winterfonds; het programma RGI (Ruimte voor Geo-Informatie); het ING (Den Haag); het INL (Leiden); de Mondriaanstichting/Erfgoed bereikbaar; de Stichting Lezen; en de Stichting Kadastrale Atlas Utrecht.

Maatschappelijk: Zie de opmerkingen hierboven onder 2.3.3.2.

2.4.3. Fries gewicht in de schaal

Wetenschappelijk: De Fryske Akademy doet wetenschappelijk onderzoek voor de Provincie Fryslân op het gebied van Taaldatabanken, Cultuurhistorische Kaart, Mercator Netwerk en meertaligheid en voert voor de Provincie Fryslân het Boppeslach-onderwijsonderzoek uit. Bij de VVE-conferentie in juni 2008 is de algemene en provinciebrede verwachting uitgesproken dat Fryske Akademy op dit gebied met een substantiële nieuwe onderzoeksagenda zal komen.

Maatschappelijk: Op het gebied van het Friese Taalbeleid heeft de Fryske Akademy meegewerkt aan het opstellen en indienen van een Aanvalsplan Friese Taal en Cultuur in oktober 2007. In oktober 2008 heeft hierover een Expertmeeting van de relevante Statencommissie plaatsgevonden in It Aljemint, waar een honderdtal deelnemers discussieerde over het taalbeleid van de toekomst in secties over de toekomst van het Fries in het recht, in de media, in onderwijs en cultuur etc.

Wat het maatschappelijk draagvlak betreft, kan gewezen worden op de grote opkomst bij de jubileumsymposia voor de 70ste verjaardag van de Fryske Akademy en op de geregelde aandacht in de Friese pers. Bij het Harmonie-symposium in februari 2008 waren ruim 600 mensen; de serie Akademy-lezingen trekt op twee plaatsen in Fryslân tezamen een goede 500 deelnemers.

Met de publicatie van boeken en periodieken over Friese thema's en met Friestalige bijdragen levert de Fryske Akademy een op onderzoek gebaseerde bijdrage aan de ontwikkeling van het intellectueel en cultureel klimaat in de provincie Fryslân.

HOOFDSTUK 3

EVALUATIE: DE DRIE VAKGROEPEN

In dit hoofdstuk wordt – in aanvulling op de meer algemene punten van evaluatie in de hoofdstukken 2 en 4 en in de bijlagen - nader ingegaan op de belangrijkste prestaties en het specifieke onderzoeksprofiel, de centrale projecten, speerpunten en ambities van de vakgroepen Geschiedenis, Sociale Wetenschappen en Taalkunde.

3.1. VAKGROEP GESCHIEDENIS

3.1.1. Belangrijkste prestaties

Algemeen - De periode 2002-2008 wordt gekenmerkt door de afronding van een groot aantal onderzoeksprojecten; een prestatie, die - met name wanneer zij wordt afgezet tegen de geringe omvang van de vakgroep (eind 2007 een vaste wp-formatie van slechts 4,4 fte) - opmerkelijk is.

Innovatief is dat met name sedert 2005 webpublicaties een geregeld gebruikt medium zijn. Dit gaat gelijk op met de opbouw van het centrale HISGIS-project.

De vakgroep participeert in internationale netwerken. Erkenning van het wetenschappelijk potentieel blijkt uit opname in hoog aangeschreven eindredacties van tijdschriften en bundels.

De vakgroep heeft een grote maatschappelijke uitstraling binnen en buiten de regio in de vorm van publiekslezingen, krantenartikelen en interviews voor radio en TV.

Publicaties - Voor de boeken en artikelen wordt verwezen naar de lijst 'Kernpublicaties' in Bijlage 5.1. bij dit Zelfevaluatie-rapport. De verschillende monografieën en artikelen die daarin opgenomen zijn, geven een representatief beeld van het onderzoek van de vakgroep. Voor meer gedetailleerde informatie zij verwezen naar de Bijlagen 5.2, 5.3 en 3.2.7.

Een van de belangrijkste prestaties was de gelauwerde dissertatie van Goffe Jensma over het *Oera Lindaboek* (2005), een belangrijke studie naar één van de grootste mystificaties uit de Nederlandse en Friese Literatuurgeschiedenis.

Projecten - Niet minder belangrijk is de vernieuwende realisatie van het historisch *HISGIS Fryslân*, door een vijftal medewerkers van de vakgroep (zie hieronder.) Daarnaast is er een drietal projecten uitgevoerd dat heeft geresulteerd in zeer belangrijke boekpublicaties. Het project *Dopersken 1530 - 1700*, uitgevoerd door dr. Cor Trompetter, had als resultaat de monografie *Eén grote familie. Doopsgezinde elites in de Friese Zuidvesthoek 1600-1850* (2007), waarmee een belangrijke bijdrage wordt geleverd aan de geschiedenis van de doopsgezinden in Nederland en van hun bijzondere maatschappelijke positie in Friesland in de Vroeg-Moderne Periode.

Het NWO-ING-project *Gewestelijke Financiën* werd eveneens uitgevoerd door dr. Cor Trompetter en resulteerde in 2007 in de monografie *Gewestelijke financiën ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Deel 6. Friesland (1587-1795)*, een publicatie die vanuit de invalshoek van de fiscaliteit fundamenteel inzicht biedt in het staatsvormingsproces in Friesland.

Als derde is er het naamkundig onderzoek dat met steun vanuit het Strategiefonds KNAW is uitgevoerd door dr. Karel Gildemacher en in 2007 resulteerde in *Friese Plaatsnamen. Alle steden, dorpen, gebuchten*, in 2008 gevolgd door *Terpen en terpenamen. Een naamkundig en historisch-geografisch onderzoek naar vijf naamtypen in Fryslân*, een zeer nuttige en diepgravende inventarisatie en analyse van de ontwikkeling van plaatsnamen in Friesland in een historisch-geografisch perspectief.

Tenslotte moet gewezen worden op de internationale bijdragen van Hans Mol aan de geschiedenis van de *Duitse Orde*, die vanwege hun internationale uitstraling het profiel van de vakgroep naar buiten toe wezenlijk versterkt.

3.1.2. Samenstelling van de vakgroep en vacature-Jensma

De afgelopen anderhalf jaar zijn er van de stafleden drie vertrokken, twee wegens pensionering (Frieswijk, Gildemacher), één wegens wisseling van werkkring: Jensma is afgelopen zomer benoemd tot hoogleraar Friese taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen.

De vacature Frieswijk is per 1 januari 2009 opgevuld door Hanno Brand, die als nieuw hoofd van de vakgroep het onderzoek voor de Nieuwe Tijd (1500-1800) versterkt ter hand zal nemen. Vanuit die positie wordt ingezet op een nog sterkere inbedding in internationale netwerken via projectaanvragen en participatie in internationale colloquia en publicaties. Zie verder sectie 4.6 van Hoofdstuk 4 van dit Zelfevaluatie rapport.

Sinds voorjaar 2008 is dr. Jacob van der Vaart als staflid aan de vakgroep toegevoegd. Zijn expertise met het project *Landscape biography and cultural landscape* ligt vooral op het vlak van de historische geografie en de landschapsgeschiedenis van de 19de eeuw. Dit biedt uitzicht op versterking en toenemende interdisciplinaire samenwerking met archeologen, geologen, naamkundigen (bv. kustlandschappenproject). Daarnaast vult hij deels de lacune op die door het vertrek van de contemporain historicus Frieswijk is gevallen.

De vakgroep heeft echter in de breedte wel aan spankracht ingeboet. Om de vitaliteit van de vakgroep te kunnen garanderen is invulling van de vacature-Jensma dringend gewenst.

Voortbordurend op het baanbrekende werk dat Jensma heeft verricht op het vlak van de literatuur en de cultuurgeschiedenis van Friesland in de 19de eeuw, wordt het wenselijk geacht een literatuurhistoricus aan te trekken, die het onderzoek naar de Friese identiteit vanuit de invalshoek van de vroeg-moderne en moderne literatuur en historiografie kan realiseren en ontwikkelen, met name ook met onderzoeksprojecten betreffende de na-oorlogse Friese literatuur.

3.1.3. Missie en onderzoeksprofiel

Missie - Met haar onderzoek wil de vakgroep een bijdrage leveren aan de studie van het ontstaan en beleving van de Friese identiteit in de periode sedert het jaar 1000. Identiteit wordt hierbij opgevat als een verzamelbegrip voor een collectief maar niettemin specifiek Fries *discours* op het vlak van politieke en religieuze cultuur, sociaal-economische verhoudingen, literatuur en wetenschap. Het onderzoek richt zich vooral op de dynamiek in de geschiedenis van de Friese cultuurgemeenschap, waarbij het *eigene* bij voorkeur vanuit een vergelijkend perspectief met de omliggende regio's wordt bestudeerd. Daarbij geldt dat de Friese identiteit een uitdrukking vindt in zowel de Friese literatuur als de geschiedschrijving, de visies op en de indeling van het landschap en in de toponymie. Hiervan afgeleide zwaartepunten zijn de politieke organisatie, de plaats in het staatsvormingsproces, bijzondere ontwikkelingen op het vlak van religie, de karakteristieke economische ontplooiing, de eigen ontwikkeling van het (steden) landschap, stratificatieprocessen als spiegel van specifiek economische en sociale ontwikkelingen en de legitimatie van de Friese eigenheid en cultuur d.m.v. representatie en literatuur.

De vakgroep wil voorts richtinggevend zijn in haar taak om het vaak unieke Friese bronnenmateriaal voor een breed publiek toegankelijk te maken. Vanuit die doelstelling wordt grote waarde gehecht aan de digitalisering van bronnen en de presentatie van kwantificeerbare gegevens via het innovatieve geografisch informatie systeem HISGIS.

Onderzoeksprofiel - Met haar onderzoeksresultaten levert de vakgroep een fundamentele bijdrage aan de kennis over de geschiedenis van Friesland en de dynamiek van de politieke, sociaal-economische, religieuze en literaire ontwikkelingen. Het bijzondere van de ontwikkelingen in Friesland wordt door middel van vergelijking met omliggende regio's aangetoond. Daarbij zoekt de vakgroep in haar publicaties uitdrukkelijk het actuele nationale en internationale debat, zonder echter haar regionale taak als onderzoeksinstituut steunend op een brede Friese achterban uit het oog te verliezen. Het onderzoek sluit namelijk aan bij de actuele discussies betreffende de eigenheid van regio's en minoriteiten in heden en verleden. Ook sluit het aan bij vigerende thema's als staatsvorming, modernisering van bestuur, geloofsbeleving, reformatie, conflictbeheersing, landschapsgeschiedenis, filosofische en intellectuele stromingen, bezitsverhoudingen, arbeidersbewegingen, dynamiek van identiteit en cultuur.

De vakgroep ontwikkelt innoverende ICT-onderzoeksinstrumenten voor hoogwaardig historisch onderzoek op het vlak van economische- en sociale stratificaties, bodem- en landschapsgebruik. Met HISGIS neemt de vakgroep in Nederland en daarbuiten een unieke positie in.

Tenslotte brengt de vakgroep door middel van bijzondere leeropdrachten aan Nederlandse universiteiten (Mol, Jensma) haar expertise ook in het academisch onderwijs tot uitdrukking. Via deze universitaire samenwerkingsverbanden trekt zij nieuwe promovendi en projecten aan uit tweede- en derde geldstroom.

3.1.4. Speerpunten

Het onderzoek met betrekking tot de periode tot ca. 1800 heeft als gemeenschappelijk thema "*macht, bezit en legitimatie*". Uitgangspunt is hierbij dat in de overwegend Friese agrarische maatschappij de oorsprong van de macht in de exploitatie van het grondbezit gezocht moet worden. De spreiding van kerkelijk en adellijk (grond)bezit wordt als uitgangspunt genomen om de machtsverhoudingen als afspiegeling van de "Friese vrijheid" vanuit het perspectief van de elites in de regio bloot te leggen. Nauw daarmee verbonden zijn het historisch-geografisch toponymisch onderzoek en dat naar gebruik van en visies op het typisch Friese landschap. Daarnaast is er voor de vroeg-moderne periode het onderzoek naar de specifieke Friese religieuze en intellectuele ontwikkelingen. Tenslotte moet op deze plaats gewezen worden naar het onderzoek van Mol naar de *Duitse orde*, die vanwege zijn uitgebreid grondgebied in Friesland ook hier relevant was. Het gaat hierbij om een internationaal erkend speerpunt, waaraan sinds kort een AIO-plaats is gekoppeld.

Onderzoek naar de 19de en 20ste eeuw wordt verricht vanuit het perspectief *Cultuurvernieuwing en Identiteit*. Onderzoeksvelden hierbinnen betreffen de versterkende werking van een opkomende Friestalige literatuur vanaf de 19de eeuw voor de regionale identiteit. Hier komt de symbiose tussen de literatuurgeschiedenis en historisch onderzoek tot uiting. De versterkende werking van een opkomende Friestalige literatuur vanaf de 19de eeuw voor de regionale identiteit ligt voor de hand. In de contemporaine geschiedschrijving staan de gevolgen van industrialisatie en de opkomst van sociale bewegingen en politieke stromingen centraal. Daarbij geldt dat Friesland steeds meer opgevat moet worden als geïntegreerd in de algemene Nederlandse politieke en economische ontwikkelingen, hetgeen op zijn beurt weer consequenties heeft voor de beleving van de Friese identiteit. Dit geldt

evenzeer voor het onderzoek van Frieswijk naar de positie van Friesland en de Friezen tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog.

Geconcludeerd moet worden dat vergeleken met de vorige visitatieperiode lopend tot 2001, de werkzaamheden van de vakgroep aan samenhang hebben gewonnen. De clustering onder het thema *Bezit, macht en legitimatie* geeft volledig richting aan het onderzoek van de mediaevisten en deels aan dat van de projectmedewerkers van de vroeg-moderne periode en naamkunde. Het onderzoek van de speerpunten Letterkunde en Nieuwste geschiedenis stond dan weer in het teken van culturele vernieuwing en identiteit. Bovendien kwam het eerder gemiste aspect *Gender* met name in het onderzoek *Een eeuw beroepsonderwijs in Friesland* en een studie naar de Friese Vrouwenkloosters in de late Middeleeuwen aan bod.

3.1.5. Centraal project en onderzoeksfocus: HISGIS

Zeer belangrijk voor de clustering van het onderzoek was het diachrone onderzoek in het kader van het HISGIS, dat door zijn retrospectieve methode, beginnend in de 19de eeuw en terugreikend tot de late Middeleeuwen, onderzoekers uit de drie tijdvakken verenigt.

Het centrale innovatieproject van de vakgroep is HISGIS, dat in de verslagperiode middels een aantal deelprojecten gerealiseerd is door Hans Mol, Sander Strating, Peter van der Meer, Jacob van der Vaart en Paul Noomen. In de komende periode zal de vakgroep als geheel betrokken worden bij de uitbreiding van de HISGIS-applicaties over meerdere provincies in Nederland. Uitbreiding naar Groningen, Utrecht, delen van Limburg zijn in voorbereiding, terwijl integratie van Drenthe en Overijssel in het verschiet ligt.

Het HISGIS is een Geografisch Informatie Systeem toegespitst op het historisch onderzoek. De applicatie is gericht op het in kaart brengen van de grondbezitverhoudingen in Friesland en daarbuiten en moet als een innovatief instrument worden opgevat voor het verrichten van onderzoek naar machtsposities, sociale stratificatie en landschapsgebruik in het verleden.

Het bevat uitgebreide databases van serieel bronnenmateriaal (1511-1839), digitalisering van kadasterkaarten, en allerlei verrijkinglagen. Aan het *HISGIS* zijn de afgelopen jaren een groot aantal verrijkinglagen toegevoegd en er is een database gerealiseerd op grond van het kadaster van 1832, 18de-eeuwse floreenregisters en belastingomslagen van 1511, die een retrospectieve analyse mogelijk maken.

Op basis van de modernste ICT-technieken vormt HISGIS een zeer vernieuwend onderzoeksinstrument, dat niet alleen inzicht biedt in de exacte geografische posities van bezit in stand en platteland, maar ook een verrijking biedt op het vlak van nieuwe vraagstellingen en onderzoeksmethodes. Dit gesofisticeerde onderzoeksinstrument, dat inmiddels als een patent van de vakgroep kan worden beschouwd, wordt in toenemende mate ingezet om de ruimtelijke verdeling van macht en bezit over een periode van ruim vier eeuwen in kaart te brengen, om van daaruit tevens nieuwe onderzoeksvragen te distilleren.

Daarnaast heeft de introductie van HISGIS de editie van kwantificeerbaar bronnenmateriaal uit de late middeleeuwen en de vroeg-moderne periode aangemoedigd. In de voor dit rapport relevante periode heeft er daardoor een voortschrijdende integratie van fundamenteel onderzoek, bronnenuitgaven en het gebruik van ICT-applicaties plaats gevonden.

Tenslotte speelt de toepassing van het HISGIS als een modern onderzoeksinstrument in toenemende mate voor de historici in de vakgroep een richtinggevende rol in de keuze van de onderzoeksthema's. Daarbij is een diachrone benadering van belang, waarbij 19de-eeuws kaartenmateriaal als uitgangspunt geldt voor de verwerking van serieel en/of kwantificeerbaar bronnenmateriaal uit vroegere eeuwen.

In de afgelopen periode heeft de vakgroep Geschiedenis met succes de stap gezet van gedrukte bronnenpublicatie van de *Kadastrale Atlassen* naar digitale beoefening van de geschiedwetenschap met het HISGIS als onderzoeksinstrument. Dit is mogelijk geweest dankzij de combinatie van (a) een Braudeliaans langetermijn-concept voor structurele analyse van historische processen en patronen, (b) een innovatief basisconcept met betrekking tot het gebruik van digitalisering in historisch onderzoek en (c) een ondernemende en prestatiegerichte realisering van het HISGIS-project.

Waar het nu in de komende periode op aankomt, is dat door koppeling van het historisch onderzoek aan het onderzoeksinstrument dat HISGIS is, de wetenschappelijk oogst ook inderdaad wordt binnengehaald. Een goed voorbeeld is het volgende. Recentelijk is een belangrijk onderdeel afgerond van het project *Adellijke machtsposities*, namelijk de inventarisatie en analyse van de Friese stinzen. Deze studie biedt naast een inventarisatie van ruim 500 stinzen in Friesland, tevens een analyse van de positie van middeleeuwse Friese adel tegen de achtergrond van een vete-maatschappij. Het manuscript is momenteel in druk bij uitgeverij Verloren te Hilversum. Concreet resultaat is dat er nu in HISGIS een laag van 568 precies gelokaliseerde en gedateerde stinzen beschikbaar is, waarvan er zes jaar geleden nog maar zo'n 200 bekend waren. Op deze solide basis aan nieuwe informatie wordt nu direct wetenschappelijk voortgebouwd in het door NWO gefinancierde AIO-project van Matthijs Gerrits naar de Vete-maatschappij in Fryslân tussen 1450 en 1500.

3.1.6. Visie en ambities

Uitgangspunt voor de komende periode blijft dat het onderzoek wordt gericht op aspecten van de veranderende Friese identiteit onder druk van een moderniserende samenleving. Het onderzoek blijft in essentie comparatief omdat alleen op deze wijze het bijzondere of afwijkende binnen de Friese samenleving voor het voetlicht gebracht kan worden. Er laten zich vervolgens twee onderzoekslijnen onderscheiden.

De eerste betreft de periode tussen de 11de en de 19de eeuw en laat zich vatten onder de reeds bestaande trits "*Macht, bezit en legitimatie*". De benadering laat het toe om enerzijds de ontwikkeling van machtsposities tegen de achtergrond van de grondbezitverhoudingen op het platteland en in de steden te verklaren, te bestuderen en met behulp van HISGIS-applicaties nauwkeurig in kaart te brengen. De reconstructie van het grondbezit biedt tevens inzicht in de machtspositie van Friese kerken en kloosters. Voorts laat een dergelijke benadering extrapolaties toe op het vlak van de domaniale structuren in Friesland enerzijds en het bereiken van politieke machtsposities in de steden in de vroeg-moderne tijd anderzijds. De komende jaren zal het onderzoek zich ook richten op de ontwikkeling van de Friese kustlandschappen (bedijking en verveningsprocessen) in de middeleeuwen. Daarnaast zal vanuit een 19de-eeuws perspectief de visies op het gebruik en de indeling van het landschap, zoals deze traditioneel aan de agrarische identiteit van Friesland worden gekoppeld, onderzocht worden. Een dergelijke benadering verklaart niet alleen de ingrepen van mens in het landschap, maar draagt ook bij aan de kennis over het functioneren van waterschappen en bestuursinstellingen op het Friese platteland.

De tweede diachrone onderzoekslijn laat zich in de termen *Bestuur, kapitaal en identiteit* vangen. Het begrip *kapitaal* valt samen met het door Bourdieu ontwikkelde concept waarin de accumulatie van sociaal, economisch, cultureel en symbolisch kapitaal (machtsposities) en de omgeving waarbinnen dit gebeurt richtinggevend is voor de maatschappelijke positionering van individuen in een toenemend gedifferentieerde samenleving. Deze benadering laat het toe in verstrekte mate het onderzoek op de Vroeg Moderne Tijd te richten. Vormgevers van een nieuwe invulling van de Friese identiteit in de periode 1500-1800 zijn het stadhouderlijk bestuur en hof, verstedelijking en *civic culture*, de ontplooiende economie en scheepvaart, religieuze polarisatie en de Friese historiografie. Het

onderzoek zal zich de komende jaren op deze thema's toespitsen. Daarnaast wordt onderzoek naar de Friese geschiedschrijving tijdens de vroeg-moderne tijd geïnitieerd en heropname van project *Geschiedenis van Friesland* (middeleeuwen en vroeg-moderne periode) overwogen.

Daarnaast zet de vakgroep haar editiewerk voort, waarbij echter op het vlak van ICT-toepassingen een “moderniseringsslag” noodzakelijk is. De komende jaren zal uniek Fries bronnenmateriaal via databases, digitale presentaties en XML-applicaties toegankelijk worden gemaakt. Daarbij gaat de aandacht vooral uit naar serieel en kwantificeerbaar bronnenmateriaal, dat als basis kan dienen voor diepte-onderzoek met behulp van HISGIS-applicaties. Versterking vindt plaats op terreinen van modernisering bronnedities (uniek materiaal in Nederland) zowel als internetpublicaties, en van bewerking en analyse van kadasterkaarten en databases (prosopografie adel en patriciaat, seriële bronnen als belasting- en schoorsteenkohieren, monstercedulen, tol- en galjootlijsten).

De centrale ambitie van de vakgroep is om, deels met inzet van HISGIS, richtinggevend en innovierend te zijn voor het onderzoek naar het ontstaan van regionale identiteit, macht- en bezitsverhoudingen, regionale geschiedschrijving, religieuze beleving, modernisering van bestuur en fiscaliteit, toponymie, arbeidersbewegingen, landschapsgeschiedenis, geschiedenis van het interbellum, onderwijs en voor de Friese literatuur in de 19de en 20ste eeuw.

3.2. VAKGROEP SOCIALE WETENSCHAPPEN

3.2.1. Kernprestaties

(i) Algemeen – Ondanks de tegenslagen die deze vakgroep getroffen hebben – behalve de crisis bij de Fryske Akademy ook het plotselinge overlijden van dr. Jehannes Ytsma in december 2005, de dreigende teloorgang van het Mercator Education Bureau door het wegvallen van EU-financiering in 2006, het vertrek van dr. Bernadet de Jager en dr. Bernie van Ruyven, en de benoeming van vakgroepshoofd prof. dr. Durk Gorter tot Research Professor in Baskenland in 2007 – ondanks al deze tegenslagen, is de productiviteit van de vakgroep Sociale Wetenschappen hoog gebleven, zoals te zien valt aan de lijst van projecten in Bijlage 4.2 en de Lijst van Publicaties in Bijlage 5.2 en 5.3. Er zijn flink veel artikelen gepubliceerd en papers gepresenteerd, er is een groot aantal projecten binnengehaald en gerealiseerd, en er is een indrukwekkend aantal conferenties georganiseerd.

In de afgelopen jaren heeft de vakgroep Sociale Wetenschappen, bij een formatie van 8,7 fte (eind 2007), met groot succes externe fondsen weten te werven voor de realisering van een groot aantal projecten op haar onderzoeksterrein. Dit geldt met name voor Mercator, en daarbij is in 2008 een wending gekomen naar structurele meerjarenbasisfinanciering, waardoor het ook mogelijk is geworden om nieuwe AIO's aan te stellen op vernieuwende onderzoeksprojecten.

De lijst van kernpublicaties van deze vakgroep is hier achteraan in een bijlage bij deze sectie toegevoegd.

(ii) Promoties

Een belangrijke promotie was in 2005 die van Bernie van Ruyven. Met haar proefschrift leverde zij een belangrijke bijdrage tot het onderwijsonderzoek en de kritische evaluatie van de onderwijseffectiviteit in Fryslân. Andere promoties waren die van Van der Bij en Valk, en van Vogl in 2002 in Wenen.

(iii) Mercator Regional Dossiers en rapport *Minimum standards*

In de serie Regionale Dossiers van Mercator wordt de situatie beschreven van het onderwijs in een groot aantal uiteenlopende meertalige situaties overal in Europa.

In de afgelopen periode zijn er 22 nieuwe Dossiers geproduceerd. Negen nieuwe staan op stapel. In totaal zijn er nu Dossiers verschenen over 40 verschillende Europese taalminderheden. Voor wetenschappers vormen deze Dossiers een rijke bron van informatie en een solide basis voor vergelijkend onderzoek. Het belang van deze Dossiers komt ook duidelijk naar voren in de twee studierapporten die het Mercator Europees Kenniscentrum Meertaligheid en Taalleren zelf reeds op basis ervan gepubliceerd heeft. Daaronder het belangrijke rapport *Minimum standards*, waarin een vergelijkende analyse gegeven wordt van de onderwijspraktijk in een zestal uiteenlopende Europese taalminderheidssituaties.

De Dossiers zullen ook de komende jaren een belangrijke documentatie-activiteit blijven vormen van Mercator. Maar tegelijk wordt hier de stap gezet naar vergelijkende studie en theoretische verdieping rond de kernthema's van Europese taalminderheden, meertaligheidsbeleid en onderwijssituatie.

(iv) Internationale actieradius

Op Europees niveau – zowel in het centrum te Brussel alsook bij de verschillende regio's – bestaat veel belangstelling voor het werk van Mercator. Meertaligheid en onderwijs zijn sleutelwoorden voor beleidsontwikkelingen op allerlei niveaus, op gemeentelijk en provinciaal niveau niet minder dan op nationaal niveau en voor de Europese Unie en de Raad van Europa.

Het Mercator Kenniscentrum Meertaligheid en Taalleren biedt met zijn publicaties, projecten en activiteiten een internationaal platform waar een geregelde uitwisseling en confrontatie van nieuwe onderzoeksresultaten en beleidsinzichten plaatsvindt.

Deze rol van Mercator is niet alleen van belang voor Fryslân en de Fryske Akademy, maar ook voor andere regio's in Europa, zoals de Baskische regering.

Het onderzoek dat in de vakgroep is uitgevoerd plaatst Friese kwesties vaak rechtstreeks in een Europees perspectief. Dit geldt voor het bestuurskundig werk dat heeft geresulteerd in twee rapportages over de uitvoering van Europese Handvest voor Regionale en Minderheidstalen van de Raad van Europa.

(v) Relevantie

In de verschillende speerpunten en programma's die hieronder aan de orde komen, wordt met onderzoek ingespeeld op de thema's meertaligheid, onderwijs, sociale duurzaamheid en innovatie, die voor de beleidsontwikkelingen in de Friese samenleving van grote betekenis zijn.

Dit geldt bijvoorbeeld heel nadrukkelijk voor het project Drietalinge School, waarbij de Fryske Akademy vanuit wetenschappelijk oogpunt de ontwikkeling kritisch gevolgd, geanalyseerd en de resultaten beoordeeld heeft. Daaruit zijn twee onderzoeksrapporten aan het wetenschappelijk forum maar ook aan beleidsmakers voorgelegd.

3.2.2. Speerpunten

(i) Meertaligheid

Het thema 'meertaligheid' is een solide basis en paraplu gebleken voor onderzoeksprojecten op zowel lokaal-regionaal alsook (inter)nationaal niveau. Het is ook een veelbelovend onderzoeksthema voor de toekomst.

Meertaligheid is een duidelijk en in Fryslân voor de hand liggend speerpunt voor de vakgroep Sociale Wetenschappen van de Fryske Akademy. Een aantal basisgegevens is hierbij van belang: Friesland als tweetalige provincie van Nederland; de Europese onderzoeksagenda; de reeds aanwezige kennis en

de huisvesting van het Mercator centrum als speerpunt-project van de Fryske Akademy; en de provinciale en gemeentelijke ambities op Europees niveau.

Naar aanleiding hiervan hebben de regionale overheden het belang onderkend en financiële steun gegeven om een doorstart mogelijk te maken en het Mercator centrum uit te bouwen tot een “European Research Centre on Multilingualism and Language Learning”. Deze financiële steun is recentelijk voor de komende jaren vastgelegd. Dit biedt goede mogelijkheden om verdere projectgelden aan te boren, zowel bij de Europese Unie als andere mogelijke sponsors, zoals het Ministerie van Onderwijs van de Baskische Autonome Gemeenschap in Spanje, waarmee een 2007 een meerjarensamenwerkingscontract gesloten werd door Fryske Akademy/Mercator – een geheel nieuwe ontwikkeling in Europa.

Door deze nieuwe samenwerking wordt nieuw onderzoek mogelijk, zoals het project “Added Value of Multilingualism”; het onder leiding van prof. dr. Durk Gorter te San Sebastian uit te voeren grote vergelijkende onderzoeksproject met twee onderzoekers in Baskenland en twee in Fryslân, die gezamenlijk een ingaande vergelijking ondernemen van de taalsituatie in beide taalgemeenschappen. Het Mercator onderzoekscentrum is de opvolger en voortzetting van Mercator-Education, dat al sinds 1987 actief was, gefinancierd door de Europese Unie en de Fryske Akademy.

Er is veel internationale belangstelling voor het onderzoek en de activiteiten van Mercator. Gesteld mag worden dat het speerpunt meertaligheid succesvol is en de komende jaren via het Mercator Research Centre een belangrijke stempel op het onderzoek binnen de vakgroep zal drukken. Met het onderzoeksthema ‘meertaligheid en taal leren’ zal de vakgroep zich de komende jaren verder profileren, zowel lokaal en regionaal alsook nationaal en internationaal

Het centrale thema van de meertaligheid omvat een groot scala aan recente ontwikkelingen, op Europees niveau net zo goed als in de Friese samenleving. Vragen met betrekking tot de dynamiek van meertaligheid in uiteenlopende taalsituaties in Europa, en de rol van taal leren in die situaties, zijn van groot wetenschappelijk en maatschappelijk belang. In de praktijk richt het onderzoek zich op de vraag hoe taal en cultuur functioneren binnen de Friese gemeenschap. In het geval van het Fries speelt bijvoorbeeld het contact en de interactie van deze minderheidstaal met het Nederlands en de Nederlandse cultuur een cruciale rol in de verdere ontwikkeling van de taalverhoudingen.

Het onderzoek richt zich daarom ook op de eigentijdse maatschappelijke uitdagingen waar een taalminderheid als de Friese voor staat als het gaat om mentale, sociale en talige obstakels, en op de rol in dezen van overheidinstellingen en overheidbeleid. De laatste decennia is de erkenning gegroeid van het belang en de waarde van ‘meertaligheid en taaldiversiteit’, niet alleen in het Verdrag van Nice, maar ook in de sociale wetenschappen.

Onderzoeksthema’s die in de nabije toekomst bij Mercator een rol zullen spelen zijn het nieuwe AIO-project “Leesbevordering bij jonge kinderen, met name bij 2-3 jarigen in Antilliaanse gezinnen”, en de doorgaande leerlijn, ten behoeve van de aansluiting tussen de verschillende onderwijssystemen ten aanzien van taalonderwijs en taalgebruik. In verband hiermee is ook in voorbereiding een lectoraat, gezamenlijk in te stellen door Fryske Akademy/Mercator en de Friese hogescholen NHL en Stenden van een lectoraat op het gebied van Meertaligheid en taal leren.

Bij het onderzoek van Mercator is de regionale dimensie steeds evenzeer aan de orde als de internationaal-vergelijkende dimensie, waardoor een vergelijkende analyse en wetenschappelijke verdieping mogelijk wordt van de situatie van de taalminderheden in Europa – bij elkaar ruim 50 miljoen burgers van de Europese Unie.

In de komende jaren zal gestreefd worden naar een nog betere samenwerking met de Raad van Europa bij de ontwikkeling van een Europese onderzoeksagenda. Relevante prioriteiten voor

Mercator zijn daarbij: (i) vreemde-taal onderwijs en het daarbij betrekken van regionale- en minderheidstalen (RML's) in Europa, (ii) het gebruik van het CEFR (Common European Framework of Reference) voor het onderwijs in RML's, en (iii) het definiëren van standaarden in taalonderwijs als vervolg op de voor de Raad van Europa uitgebrachte studie van 2007.

Daarnaast worden er – naar analogie met het onderzoek naar de “Meerwaarde van Meertaligheid” dat uitgevoerd wordt in samenwerking met de Baskische autonome regio - ook onderhandelingen gevoerd met andere twee- of meertalige regio's in Europa en ook daarbuiten. Daarbij staat centraal het definiëren van een duidelijk onderzoeksthema voor de samenwerking.

(ii) Boppeslach-Onderwijsonderzoek

Het onderwijsonderzoek dat binnen de vakgroep wordt uitgevoerd heeft een duidelijk toegepast karakter. Hierbij kan door de nieuwe onderzoeksleider, dr. Edwin Klinkenberg, voortgebouwd worden op de eerdere studies en rapporten van Ytsma, De Jager, Hartholt en Van Ruyven, over onderwijskwaliteit, drietalige scholen en de vernieuwing van het Friese onderwijs.

Voor de komende jaren staat de evaluatie van het provinciaal onderwijsbeleid genaamd *Boppeslach* (2007-2014) op de agenda. Onderzoeksthema's binnen in dit kader zijn: Taalontwikkeling bij jonge kinderen, taal- en rekenachterstanden in Friesland, didactische interventies, de evaluatie van de nieuwe taalleermethode “Studio F”, en de verder ontwikkeling van het model van de Drietallige School, dat in Fryslân bestaat sinds 1997 en internationaal veel aandacht trekt. Voor het onderwerp ‘Vroege taalontwikkeling bij Friese kinderen’ is in 2008 een AIO aangetrokken die haar onderzoek zal uitvoeren onder leiding van prof. dr. Folkert Kuiken van de Universiteit van Amsterdam bij het ACLC-onderzoekscentrum. In het voorjaar van 2009 zal nog een tweede AIO binnen dit onderzoeksprogramma worden aangesteld.

Er zijn hier duidelijke raakpunten met het werk van Mercator en daarom zal hier in de komende jaren nauwer mee samengewerkt worden.

(iii) Nieuw speerpunt: sociale duurzaamheid en innovatie

Als nieuw speerpunt binnen de vakgroep zal het nieuwe vakgroepshoofd (sinds 1 maart 2009), prof. dr. René Jorna (RUG), vanuit zijn expertise op het gebied van organisatiekunde, ondernemerschap en duurzaamheid, als starter en initiatiefnemer het thema ontwikkelen van Sociale Duurzaamheid en Innovatie. In de afgelopen zeven jaar heeft Jorna op het gebied van (sociale) duurzaamheid en duurzame innovatie een aantal promoties begeleid, is programmamanager bij NIDO geweest en heeft verschillende wetenschappelijke artikelen en boeken over duurzaamheid geschreven.

Dit thema zal verder moeten worden ontwikkeld en zal zich meer richten op de Friese cultuur, samenleving en bedrijfsleven als onderzoeksobject, dan op taal en taalgebruik als onderzoeksobject op zich. Een belangrijke ontwikkeling in dit kader is de rol van innovatie en kennisontwikkeling in het Friese bedrijfsleven en Fries ondernemerschap. De onderzoeksvragen die hierbij horen, zullen in overleg met anderen in de Fryske Akademy en de Friese samenleving (maar ook daarbuiten, bijvoorbeeld in Europa) ontwikkeld worden.

Wat betreft duurzaamheid is er vooral ook interesse in indicatoren van sociale duurzaamheid, en de versterking of het onderhouden van een sociale infrastructuur. Menselijk, sociaal en geconstrueerd (infrastructuur) kapitaal zijn vormen van ‘antropo-kapitaal’, die leiden tot stromen van goederen en diensten die zich door individuen en collectieven worden toegeëigend en die kunnen uitmonden in vormen van welbevinden in de Friese gemeenschap en samenleving.

Voor dit thema wordt in eerste instantie ingezet op het domein van de landbouw en veeteelt en van het MKB en ondernemerschap. Wat betreft landbouw kan dan gekeken worden naar leerstijlen, naar

kennisoverdracht, ICT, de individuele praktijk en de kennisontwikkeling van boeren en ondernemers. Relevant is hier het werk van Jan Douwe van der Ploeg (Wageningen): de boer versus de ondernemende agrariër: the new peasantries.

Deze aanpak in de sturing van het wetenschappelijk onderzoek biedt uitzicht op intellectuele en inhoudelijke vernieuwing. Relevant is hier dat de provincie Fryslân de ambitie heeft uitgesproken om verder te gaan met “vergroenen”. Een dergelijke ambitie lijkt alle kaarten op de ecologie te zetten. Meer en meer wordt echter duidelijk dat een (Friese) maatschappij, samenleving of organisatie niet alleen bestaat bij gratie van een goed beheer van natuurlijke hulpbronnen, maar ook door een goede omgang met intellectuele en sociale hulpbronnen.

Het goed benutten van de natuurlijke en sociale hulpbronnen is de afgelopen 20 jaar internationaal het thema geworden van “duurzaamheid” in de ruime zin van het woord. De “Triple Bottom Line” (Elkington, 1989), die een balans voorstelt in de drie factoren Planeet (Planet), Persoon (People) en Profijt (Profit), heeft tot het inzicht geleid dat energiegebruik en afvalbeheer nooit los kunnen worden gezien van menselijk individueel en collectief handelen. Ook het laatste verslag van de IPCC (2007) heeft duidelijk gemaakt dat de opwarming van de aarde niet alleen een natuurlijke dynamiek kent maar ook het gevolg is van menselijk ingrijpen. De provincie Fryslân realiseert zich dit door haar voornemen.

De vraag is hoe die “groene” ambitie ook wetenschappelijk kan worden waargemaakt. Dat kan langs twee lijnen. Of langs de lijn van de ecologie en vandaar naar de sociale structuren of langs de lijn van de sociale ordening en cohesie en vandaar naar de ecologie. Zonder de ecologielijn terzijde te schuiven, wordt hier de tweede, sociale lijn voorgesteld voor verder onderzoek. Op basis van de aanwezige expertise in de vakgroep Sociale Wetenschappen op het gebied van de (Friese) taal, het onderwijs, de geschiedenis en de cultuur, kan een brug worden geslagen naar “sociale duurzaamheid”. Duurzaamheid is systeemtechnisch te definiëren als de relatie tussen een dynamisch systeem en zijn dynamische omgeving. Dát systeem is duurzaam dat zichzelf in stand kan houden. Deze omschrijving is van toepassing op ecologische als ook op sociale structuren. Onderwijs is zo’n sociaal systeem, evenals een taal of een cultuur.

Voor deze brug naar sociale duurzaamheid zal het onderzoek gericht worden op vier belangrijke pijlers in de Friese context:

- a) Onderzoek naar de voorwaarden voor en realisatie van een vitaal Fries bedrijfsleven van MKB tot grootbedrijf, mede gebaseerd op gezonde ideeën over innovatie.
- b) Onderzoek naar de voorwaarden voor en realisatie van duurzame landbouw, in Friesland in het bijzonder van een duurzame (melk)veeteelt. Dit betreft niet alleen de landbouwkundig technische aspecten, maar vanuit de Fryske Akademy vooral ook de kennis en het gedrag van de verschillende partijen in de veeteelt, richting duurzaamheid.
- c) Onderzoek naar de voor Friesland specifieke aspecten van de plattelandssituatie en stads- en dorpscultuur, in termen van woonbaarheid, ontwikkeling, sociale cohesie en niveau van voorzieningen, ook in bestuurlijk verband.
- d) Onderzoek naar de rol van (meer)taligheid en onderwijs in het realiseren van sociale duurzaamheid. Het gaat daarbij om de effecten van taal en meertaligheid op de duurzaamheid van de Friese samenleving, maar ook op de effecten van het onderwijs daar weer op.

3.2.5. Vooruitzicht

De basisgedachte bij de uitbouw van het onderzoek in de vakgroep Sociale Wetenschappen is dat de taal en de historie van een bepaald gebied/regio/provincie niet kunnen bestaan zonder een gezonde en vitale samenleving.

Voor de komende jaren zullen de inspanningen erop gericht zijn om bij alle drie thematische speerpunten innovatief en hoogwaardig onderzoek te realiseren, dat recht doet aan het wetenschappelijk en maatschappelijk belang van deze thema's en dat resultaten oplevert die niet alleen in Fryslân maar ook nationaal en internationaal van belang zijn.

3.3. VAKGROEP TAALKUNDE

3.3.1. Belangrijkste prestaties

(i) Promoties - Drie medewerkers zijn in de visitatieperiode 2002-2008 gepromoveerd. De eerste, in 2003, was Frits van der Kuip met *De Burmania-sprekwurden* (dissertatie VU Amsterdam), een filologische analyse van een vroeg-17^e-eeuwse spreekwoordenverzameling, die in cultuurhistorische kader geplaatst wordt. Het werk is met lof besproken door Wolfgang Mieder in *Proverbium. Yearbook of International Proverb Scholarship* 21 (2004), pp. 429-435. In 2006 is de inhoud gepresenteerd in een artikel van Van der Kuip in *Proverbium. Yearbook of International Proverb Scholarship*.

De andere twee dissertaties zijn van recenter datum. Allereerst die van Han Nijdam *Lichaam, eer en recht in middeleeuws Friesland. Een studie naar de Oudfriese boeteregisters*. (oktober 2008, Universiteit Leiden, *cum laude*). Het proefschrift slaat een vernieuwende interdisciplinaire brug tussen het traditionele filologische onderzoek van Oudfriese rechtsteksten en een antropologische benadering waarin gezocht wordt naar menselijke universalia. Nijdam heeft hierover lezingen gegeven in Leeds (UK) en Kalamazoo (Michigan, USA).

In de dissertatie van Arjen Versloot, *Mechanisms of Language Change: vowel reduction in 15th century West Frisian* (november 2008, Franeker/Rijksuniversiteit Groningen, LOT/ Utrecht) worden kwantitatieve technieken o.a. uit de corpuslinguïstiek - gebruikmakend van de Taaldatabank - ingezet voor een taalkundige analyse van oudere taalstadia en de zich daarin voordoende veranderingen. Aan de hand van de gevonden resultaten worden in dit proefschrift de grenzen van bestaande taaltheoretische concepten verkend.

(ii) Woordenboeken

In de verslagperiode werd een flink aantal nieuwe Friese woordenboeken gepubliceerd. Van het belangrijkste lexicografische product van de Fryske Akademy, het *Woordenboek van de Friese Taal* (WFT) - begonnen in 1938 (oprichting van de Fryske Akademy), en waarvan het eerste deel uitkwam in 1984 - verschenen de delen 18 tot en met 23, in totaal 2400 bladzijden lexicografische ontsluiting van de Friese woordenschat van de periode 1800-1975. Het WFT heeft ca. 500 abonnementen, waaronder ca. 20 universiteits- en onderzoeksbibliotheken in het buitenland en verder nog 15 buitenlandse boekhandels. De voltooiing van dit grote wetenschappelijke project wordt verwacht in 2010.

Het *Fryske Hânwurdboek* (2008) is opgestart in de vroege jaren negentig van de vorige eeuw. Dit tweedelige Fries-Fries verklarend woordenboek is met zijn vele moderne woorden de 'Van Dale' van het Fries en vormt een belangwekkende emancipatoire mijlpaal voor deze minderheidstaal. In vergelijking met eerder vervaardigde handwoordenboeken biedt het een grote verruiming van de ontsloten woordenschat. Het is als XML-database gestructureerd en door een gebruikersvriendelijke applicatie ontsloten die bijgevoegd is op CD-rom.

In 2005 verscheen van wijlen Dirk Boutkan en Sjoerd Michiel Siebinga het *Old Frisian Etymological Dictionary*, als onderdeel van het Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, die onder redactie staat van prof. dr. Alexander Lubotsky.

Het *Altfriesisches Handwörterbuch* (2008) van buitengewoon vakgroepslid Anne Popkema is primair geproduceerd aan de Nordfriesische Wörterbuchstelle van de universiteit van Kiel. In december 2008 werd het gepresenteerd op het 18^e Frysk Filologenkongres te Leeuwarden. De Fryske Akademy heeft de database voor dit woordenboek ontworpen en gefaciliteerd. De database werd door de lexicograaf ‘gevuld’, vervolgens door een computerscript van de Fryske Akademy-programmeur uitgelezen en in een boek lay-out omgezet voor de druk. Het gehele bestand blijft als database beschikbaar en bevragebaar en gaat deel uitmaken van de Fryske Akademy-Taaldatabank.

In 2002 verscheen het grote woordenboek van het Schiermonnikoogs. Een belangrijk aspect van de unieke positie van de Fryske Akademy is dat Friese taalvariëteiten die op het punt staan om volledig te verdwijnen, zoals het Friese dialect van Schiermonnikoog, vastgelegd worden nu het nog kan. Het werk aan deze, voor een dialectwoordenboek zeer royale, lexicografische bewerking is dan ook wetenschappelijk gezien van onvervangbare waarde voor de toekomst.

(iii) Oud-Fries

In het vorige visitatierapport werd aandacht gevraagd voor bestudering van het Oud-Fries. De Fryske Akademy heeft op dat terrein een aantal duidelijke stappen gezet, zowel in de vorm van primair eigen inspanningen als door samenwerking met andere partners.

Naast de dissertaties van Nijdam en Versloot uit 2008 en de Fryske Akademy-inbreng in het *Altfriesisches Handwörterbuch*, dient hier genoemd te worden dat prof. dr. Rolf Bremmer, vanwege de Fryske Akademy bijzonder hoogleraar in het Oud-Fries te Leiden, het vakgebied verrijkt heeft met twee boeken: *Hir is eskriven* (2003), over de culturele context van de Oudfriese overlevering, en *An Introduction to Old Frisian* (in december 2008 op de Fryske Akademy gepresenteerd tijdens het Frysk Filologencongres), een inleiding in het Oud-Fries die in een langjarige behoefte voorziet.

De afgelopen jaren is verder gewerkt aan een wetenschappelijke editie van twee grote, nog niet uitgegeven Oudwestfriese teksten, de *Oude Druk* en *Unia*. Beide projecten lopen nog, en publicatie staat op de agenda voor de komende periode.

Voorts is veel van het reeds vroeger uitgegeven Oudfriese materiaal de afgelopen jaren gedigitaliseerd en voorbereid om in de Taaldatabank te kunnen worden opgenomen. Tot op heden minder zichtbaar maar wel zeer belangrijk is de investering die gedaan is, in samenwerking met de Universiteit van Groningen, in het lemmatiseren van alle Oudfriese oorkonden en de Sneeker Recesboeken. Verder is door inzet van ICT op de Fryske Akademy alle bestaande lemmatiseerinformatie die opgeslagen ligt in de woordindexen van de gedrukte uitgaven van de Oud-Oostfriese teksten digitaal toegankelijk gemaakt en zal binnenkort via de website van de Taaldatabank te raadplegen zijn. Ook de database voor het *Altfriesisches Wörterbuch* van Popkema/Hofmann gaat deel uitmaken van de Taaldatabank.

(iv) Internationale activiteiten

Het woordenboekwerk heeft ook een uitstraling in de (inter)nationale lexicografie. A. Dykstra is bestuurslid van Euralex (www.euralex.org), welke organisatie verbonden is met het *International Journal of Lexicography* (B-status). Dykstra had zitting in het *programme committee* en in het *scientific committee* van het Euralexcongres 2008 in Barcelona. Vooral door zijn inzet voor de internationale zichtbaarheid van de Friese lexicografie zal de Euralex-conferentie in 2010 gehouden worden in Leeuwarden. Ter

voorbereiding op dat congres zal een survey gedaan worden van de lexicografische voorzieningen die voor taalminderheden in Europa beschikbaar zijn.

Dykstra en Duijff hebben o.a. op het internationale forum van de International Society for Historical Lexicography and Lexicology (<http://www.le.ac.uk/ee/jmc21/ishll.html>) onderzoeksresultaten gepresenteerd. Dykstra's bijdrage aan het ICHLL-congres 2008 in Edmonton, Canada, getiteld 'The Metalanguage of the Lexicon Frisicum (1872)', zal in 2009 verschijnen in de congresbundel. Duijffs 'Towards Standard Frisian in the *Friesch Woordenboek*', is gepubliceerd in de congresbundel van het ICHLL-congres in Leiden, 2006.

Van der Kuip en Visser nemen deel aan een onderzoek van dr. Elisabeth Piirainen "Widespread Idioms in Europe and Beyond. A Cross-linguistic and Cross-cultural Research Project." (<http://www.widespread-idioms.uni-trier.de/>).

Dykstra is verder voorzitter van het Matthias de Vries Genootschap, redacteur van het online tijdschrift voor lexicografie *Trefwoord* (<http://www.fryske-akademy.nl/fa/uitgaven/trefwoord>) en initiator en beheerder van de internationale *Bibliography of Lexicography* (<http://euralex.pbwiki.com/>).

Hoekstra is anonieme reviewer voor het tijdschrift *Diachronica* (A-status ERIH rating), de jaarlijkse reeks *Linguistics in the Netherlands* (acceptance rate circa 55%) en het tijdschrift *Natural Language and Linguistic Theory* (A-status ERIH rating).

Salverda verzorgt jaarlijks de bijdrage over Nederlands en Fries in *The Year's Work in Modern Language Studies* van de Britse Modern Humanities Research Association. (www.ywmls.mhra.org.uk). Versloot is sinds 2003 lid van de redactieraad van de *Atlas Linguarum Europae* (www.lingv.ro/proiecte/). Dit project stamt uit de jaren zeventig van de vorige eeuw en heeft geen zelfstandig budget meer. De afgelopen jaren is door Versloot in dit verband gewerkt aan een omschakeling naar digitale publicatie. De eerste resultaten staan op: www.fryske-akademy.nl/ale.

3.3.2. Centraal onderzoeksproject: Taaldatabank Frysk

De Fryske Akademy is al in de vroege jaren tachtig van de vorige eeuw begonnen met corpusopbouw. Daarmee liep de Fryske Akademy voorop in een ontwikkeling die - achteraf bezien - daar qua stand van de techniek nog nauwelijks geschikt voor was. De 'Taaldatabank' bevat inmiddels heel veel Fries uit alle taalperiodes: Oud-Fries, laat-middeleeuwse Oorkonden, *alle* vroeg-Nieuwfriese teksten, ca. 24 miljoen tokens uit de periode na 1800, het grootste deel van alle Friese dialectenquêtes (19^e en 20^e eeuw), geluidsmateriaal in het *Korpus Sprutsen Frysk* (Corpus Gesproken Fries) en lexicografisch materiaal in databasevorm (XML of relationeel). Vooral de projecten *Korpus Sprutsen Frysk* en *Morfo-bestand* hebben de afgelopen periode tot verrijking van de Taaldatabank bijgedragen.

De afgelopen jaren is de TDB verder uitgebreid met 19^e-eeuwse teksten en dialectmateriaal, nieuwgevonden vroeg-Nieuw Fries, en delen van het Oudfriese corpus. Vanuit het oogpunt van bronontsluiting was van groot belang het gereedkomen in 2008 van *Frysk fan 1550 oant 1800 – Oanfollingen* [Fryske Akademy nr. 1031, Estrikken/Ålstråke; 82] van Ph. Breuker (met ook een grote inzet van Visser), met vele nieuwe tekstvondsten van Fries taalmateriaal uit de periode 1550-1800. Het project nadert nu zijn doel van 100% dekking van het taalmateriaal van voor 1800.

Met de uitkomsten van het zogenaamde *Morfo-project* is de *Superlemmalijst* gebouwd, die een basis legt onder de lexicale doorzoekbaarheid van alle Fries, ongeacht spelling en ongeacht de vraag of een woord in de huidige standaardtaal op die manier voorkomt. De conceptuele unificatie en doorzoekbaarheid van het Friese taalmateriaal is daarmee op een veel solidere basis gesteld dan bijvoorbeeld de diachrone databank van het Nederlands van het INL, waar men zijn toevlucht moet nemen tot het creëren van moderne fantasiewoorden of halve vertalingen van ouder naar modern Nederlands. De *Superlemmalijst* vormt bovendien een basis voor de etymologische verrijking van het

corpus, terwijl het *Morfo-bestand* een sleutel is op alle woordvormende morfologische processen in het Fries.

Ondertussen is ‘de Taaldatabank’ uitgegroeid tot een hybride verzameling losse databases. Met geld uit het KNAW-strategiefonds en de provincie Fryslân is een begin gemaakt met een nieuwe architectuur voor de geïntegreerde databanken, waarin al het genoemde taalmateriaal opgeslagen en doorzocht kan worden. Een eerste prototype is eind maart 2009 beschikbaar. Het systeem wordt in de loop van 2009 operationeel en zal de komende jaren verder uitgebouwd worden (zie ook: <http://www.knaw200.nl/Pages/DEF/634.html>).

3.3.3. Missie en onderzoeksprofiel

(i) Van woordenboek naar taaldatabank

De Fryske Akademy heeft als grootste taalkundige onderzoeksgroep voor het Fries een taak die verder reikt dan alleen zuiver wetenschappelijk onderzoek. De Fryske Akademy vervult voor het Fries de rol van ‘INL’, TaalUnie, universiteit en ‘Meertens’ tezamen. Alleen een instituut als de Fryske Akademy is in staat om op grote schaal over meerdere jaren basismateriaal over de taal en woordenschat te verzamelen en te bewerken. Dergelijke langjarige projecten passen goed bij de op infrastructuurprojecten gerichte wetenschappelijke agenda van een KNAW-onderzoeksinstituut als de Fryske Akademy.

De grote woordenboekprojecten hebben over de visitatieperiode het grootste deel van de tijdsinzet van de vakgroep ingenomen, ca. 75%. Voor deze woordenboeken geldt dat de Fryske Akademy die zowel conceptueel als qua ICT-technische inkadering in de toekomst in die vorm niet meer zal maken. Het formatiebeslag van lexicografische projecten gaat na de afronding van het WFT omlaag. Woordenboeken zullen nog wel gemaakt blijven worden, maar als concrete projecten, omdat bijvoorbeeld een vernieuwing van Zantema/Visser (tweetalige handwoordenboeken) op maatschappelijke gronden belangrijk geacht moet worden.

De uitdaging waar de vakgroep Taalkunde voor staat, is om de stap te maken van het grote *Woordenboek Friese Taal* (WFT), het *Fryske Hânwurdboek* (FH) en de ambachtelijke, hoogwaardige woordenboekproductie die zij vertegenwoordigen, naar het taalonderzoek van de toekomst, dat zich op basis van de Taaldatabanken Frysk richt op variatie in ruimte, tijd en sociale context.

(ii) Focus op taalvariatie en taalverandering

Deze nieuwe focus op variatie en verandering, en de bestudering daarvan met behulp van de modernste technieken en instrumenten, is taalwetenschappelijk gezien het meest interessant.

Van belang is hier dat veel recent taalkundig onderzoek van het Fries mede mogelijk gemaakt is door het beschikbaar zijn van de Taaldatabank-corpora. In het kwantitatieve onderzoek van het corpus van laat-middeleeuwse, Friese oorkonden in de dissertatie van Versloot (2008) wordt op die manier een voorheen ongekende mate van details van taalverandering bloot gelegd. Evenzo biedt *Oorsprongen van het Stadsfries* (2008) van Van Bree en Versloot een historisch-taalkundige analyse van het ontstaan van het Stadsfries, met nieuwe inzichten gebaseerd op de historische taaldatabanken van het Fries en het 17^e-eeuwse Hollands. Hoekstra’s artikel “The predicate-argument relation and the structure of discourse in spoken Frisian.” (*Studia Linguistica* 62 (2008)) is gebaseerd op gegevens uit het *Korpus Sprutsen Frysk*. In het artikel “How majority languages influence minority languages: the linguistic mechanisms and some consequences for language maintenance through education.” (2008) van Hoekstra en B. Slofstra wordt een aantal gevallen van structurele beïnvloeding van het Fries door het Nederlands onderzocht, die ten dele alleen met corpusonderzoek aantoonbaar zijn. Dit artikel past in de ambitie om in toekomstig onderzoek meer aandacht te geven aan het Fries als casus van een taal

in een meertalige omgeving. Versloots 'Why Old Frisian is still quite old' (*Folia Linguistica Historica* 2005) ten slotte is een typologische analyse van het middeleeuwse Fries in een taalvergelijkend kader.

3.3.4. Visie en ambities

Al deze verschillende activiteiten, projecten en publicaties zijn door de vakgroep Taalkunde in de verslagperiode gerealiseerd bij een omvang van 9,4 fte. vaste wp-formatie (opgave jaarverslag 2007).

Toekomstig taalkundig onderzoek zal gerealiseerd worden in onderzoeksteams en projecten, waarbij gestreefd wordt naar aanvullende versterking door het indienen van projectaanvragen met o.a. AIO-trajecten bij wetenschappelijke fondsen, zoals NWO.

Na afronding van het grote *Woordenboek Friese Taal* (WFT) en het *Frysk Hânwurdboek* (FH) zal het lexicologisch en lexicografisch onderzoek van de Fryske Akademy verder gemoderniseerd worden. Kernwoorden daarbij zijn: semantische netwerken en digitale semantische verrijking van het corpus. Dit legt niet alleen een basis voor toekomstige lexicografische producten, maar met name ook voor lexicologisch en semantisch onderzoek van het Fries.

Met het oog hierop zal de opbouw van de Taaldatabank zo snel mogelijk voltooid worden. Door zijn complete dekking van al het oudere materiaal en de volledige technische integratie van alle verschillende bronnen uit alle taalperiodes vormt de Taaldatabank Frysk een wereldwijd uniek onderzoeksinstrument voor textueel, grammaticaal, diatopisch, diachroon en synchroon taalonderzoek.

Met deze nieuwe focus op variatie en verandering en de bestudering daarvan met behulp van de modernste technieken en instrumenten, zal het onderzoek dan in het bijzonder gericht worden op semantische netwerken, op taalonderzoek van de grote Friese corpora en op het verrijken en verdiepen van de Taaldatabanken. Digitale koppeling van WFT en TDB met de grote bestanden van het Instituut voor Nederlandse Lexicografie (INL) te Leiden kan daarbij een extra verrijking betekenen en wordt daarom nagestreefd.

In vervolg hierop wil de vakgroep in toekomstig onderzoek meer aandacht geven aan het Fries als casus van een taal in een meertalige omgeving. Het onderzoek van de interne en externe taalgeschiedenis van het Fries wordt daarbij geplaatst in een dynamische sociaal-culturele en historische meertalige context, die zelf ook aan het veranderen is. Dit onderwerp is in de periode 2002-2008 reeds in verschillende (inter)nationale publicaties belicht, met name in de artikelen van Eric Hoekstra. Hier liggen belangrijke en interessante raakvlakken met de andere vakgroepen, met name het *Mercator Europees Kenniscentrum voor Meertaligheid en Taalleren* van de vakgroep Sociale Wetenschappen.

Bestudering van dit nieuwe thema - het Fries als casus van taal in een meertalige omgeving – kan nieuw licht werpen op het verschijnsel taal *an sich*.

3.4. INTERNATIONALE LEZINGEN 2002-2008

Inclusief Engelstalige lezingen gegeven op internationale congressen (ook in Nederland en Fryslân) en internationale gastcolleges. Opgave per onderzoeker per jaar (gegevens op basis jaarverslagen Fryske Akademy en Metis 2008).

3.4.1. Internationalisering: beleid en doelstelling

Eén van de aanbevelingen van het Visitatierapport 2003 was om de internationale zichtbaarheid en contacten van de Fryske Akademy te versterken. In de afgelopen verslagperiode is hierop nieuw

beleid ingezet, met als doel om te stimuleren zowel dat er door onderzoekers van de Fryske Akademy meer aan internationale congressen wordt deelgenomen alsook dat er vanuit de buitenwereld meer bezoekers en congressen naar de Fryske Akademy gehaald worden. Het nieuwe Mercator Onderzoekscentrum heeft zelfs expliciet tot doel om niet alleen Fryslân naar Europa te brengen maar ook omgekeerd Europa naar Fryslân.

Langs deze beide lijnen wordt de Friese casus – of het nu gaat om taalsociologie, meertaligheid en Mercator, om taalkunde, lexicografie en Taaldatabanken, of om middeleeuwse geschiedenis, cultuurhistorie en HISGIS – gepresenteerd aan een internationaal gehoor van vakgenoten, samenwerkingspartners en netwerk-contacten. De actieradius betreft hierbij vooral Europa (in ruime zin), maar strekt zich in feite over de hele wereld uit.

Dit rapport – dat is opgesteld op verzoek van de Visitatiecommissie en bedoeld is als aanvulling op de paragrafen 2.3.1.2, in 2.4.1, in 3.2.1 (iv), in 3.3.1 (iv) en in 4.1 - laat zien wat er op het gebied van de internationalisering door de onderzoekers van de Fryske Akademy gepresteerd is in de periode 2002-2008.

3.4.2. Totaal en trends

Allereerst een cijfermatig overzicht:

Jaar	Totaal + (personen)	Leeuwarden	Geschiedenis	FSW/Mercator	Taalkunde
2008	36 (15)	9	8	24	4
2007	33 (13)	3	9	15	9
2006	43 (15)	3	8	25	10
2005	40 (16)	12	6	22	12
2004	25 (11)	4	3	17	5
2003	17 (9)	1	1	10	6
2002	16 (9)	3	3	8	5
Totaal	210	35	38	121	51

In totaal waren er over de afgelopen zeven jaar 210 internationale presentaties door Fryske Akademy-onderzoekers. Gemiddeld zijn dat er 30 per jaar, met een stijgende lijn: van 16 internationale presentaties door 9 onderzoekers in 2002 naar 36 presentaties door 15 personen in 2008. De vakgroep Sociale Wetenschappen, met name het Mercator Europees Onderzoekscentrum Meertaligheid en Taal leren, is topscorer met in totaal 121 internationale bijdragen over de verslagperiode. We zien bij deze vakgroep een sterke groei in de verslagperiode: in feite een verdriedubbeling, van 8 internationale activiteiten in 2002 naar 24 in 2008.

Ter vergelijking: over de jaren 2000-2005 gaven de onderzoekers van het Meertens-instituut in totaal 257 internationale lezingen, presentaties en congresbijdragen.

3.4.3. Actieradius

Bij de internationaliseringsactiviteiten die zich buiten Fryslân afspelen, en die het grootste deel uitmaken van het ondervolgende rapport, gaat het om onderzoekers van de Fryske Akademy die deelnamen aan de congressen en seminars van onder andere de volgende internationale organisaties: ALE, AILA, AAAL, Euralex, EuroSLA, FEL, FGLS, Geonames, IASA, ICHLL, ICML, IMC, Mercator, PECSRL, SS, UNGEGN.

In de periode 2002-2008 zijn lezingen gegeven in:

- de Baltische staten (Riga, Tartu, Vilnius, Vöro);
- Duitsland (Aurich, Berlijn, Cottbus, Duisburg, Engelpport, Essen, Hamburg, Husum, Kiel, Malbork, Mannheim, Münster, Potsdam, Sankelmark);
- Finland (Helsinki);
- Frankrijk (Brest, Parijs);

- Griekenland (Athene, Limnos);
- Hongarije (Boedapest, Pecs);
- Ierland (Dublin, Limerick, Tralee);
- Israël (Tel Aviv);
- Italië (Rome, Siena, Trieste);
- Moldavië (Chisinau);
- Noorwegen (Oslo);
- Oostenrijk (Brixen/Bressanone, Zuid-Tirol);
- Polen (Gdansk, Torun);
- Schotland (Edinburgh, Isle of Skye, St Andrews);
- Spanje (Barcelona, Castellon, Las Palmas, San Sebastian, Taragonna, Vitoria);
- Rusland (Moskou, Novosibirsk, St-Petersburg);
- Tsjechië (Brno, Praag);
- Turkije (Istanbul);
- Verenigd Koninkrijk (Bristol, Leeds, Londen);
- België (Aldebiesen, Antwerpen, Brussel, Leuven, Middelkerke);
- Zweden (Kiruna).

Buiten Europa zijn voorts nog lezingen en presentaties gegeven in: Canada (Edmonton), China (Beijing), Japan (Sapporo, Kyoto), Kyrgyzstan, de Verenigde Staten (Boston, Chicago, Kalamazoo, Madison, New York, Portland) en Zuid-Afrika (Stellenbosch).

3.4.4. Niet alleen congressen

Naast de bijdragen aan congressen wordt hieronder nog een gevarieerd pakket andere internationale activiteiten gerapporteerd waaraan Fryske Academy-onderzoekers hebben bijgedragen: workshops, studiebezoeken, fact finding missions, summer courses, gastcolleges, netwerkbijeenkomsten, hoorzittingen en expert meetings van internationale instanties en samenwerkingspartners zoals de Europese Unie, de OVSE, de Raad van Europa, EBLUL, de UNESCO en de Baskische regering. Deze activiteiten maken – met in totaal 41 stuks - ongeveer 20 procent uit van het totaal.

3.4.5. Internationale activiteiten in Leeuwarden

Wat de internationale activiteiten van de Fryske Academy in Leeuwarden betreft, deze maken (met 35 van de in totaal 210 internationaliseringsactiviteiten) ongeveer 20 procent uit van het totaal. Het gaat hier om internationale congressen, symposia en bezoeken die buitenlandse bezoekers en deelnemers, meestal via Mercator, naar de Fryske Academy brengen.

De buitenlandse bezoekers – onderzoekers, studenten, hoogwaardigheidsbekleders - die in de afgelopen periode op studiebezoek naar de Fryske Academy c.q. Mercator toekwamen, waren afkomstig uit Baskenland, Brussel, Catalunya, China, Duitsland, Hongarije, Ierland, Japan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Litouwen, Moldavië, Noord-Friesland, Schotland en Wales.

Voorts vonden in de jaren 2002, 2005 en 2008 respectievelijk het 16^e, 17^e en 18^e *Frysk Filologekongres* plaats, waarbij sprekers en deelnemers uit Duitsland, Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en Japan, met als voertalen Fries, Nederlands, Engels en Duits, hebben bijgedragen tot de internationalisering van de Frisistiek. De Engelstalige lezingen die Fryske Academy-onderzoekers daar gehouden hebben, zijn hieronder ook opgenomen.

3.4.6. Organisatie van congressen

In bijlage 3.2.6 wordt in sectie II een overzicht gegeven van de tien internationale seminars, symposia en conferenties die in 2008 door de Fryske Academy zijn georganiseerd in Leeuwarden. Ter aanvulling kan nog het volgende gemeld worden:

(1) *Internationale conferenties in 2009, 2010 en 2012* - In voorbereiding zijn drie grote internationale conferenties die mede georganiseerd worden door de Fryske Academy. In april 2009 organiseren

Fryske Akademy en Mercator Onderzoekscentrum samen met het Centre of Excellence in Teaching and Learning of the Languages of the Wider World (CETL-LWW) van UCL en SOAS in Londen de internationale conferentie *'Multilingualism, Regional and Minority Languages: Paradigms for "Languages of the Wider World"'*: http://www.lww-cetl.ac.uk/part_7/International_Conference.htm

In juli 2010 organiseert de Fryske Akademy in Leeuwarden de internationale *Euralex-2010* conferentie van de Europese Associatie van Lexicografie en Lexicologie, met als speciaal thema: 'Lexicografische voorzieningen voor Europese taalminderheden': <http://www.euralex2010.eu>

In september 2012 zal de tweejaarlijkse conferentie van Europese landschapsonderzoekers, PECSRL, de *Permanent European Conference on the Study of the Rural Landscape*, in Leeuwarden plaatsvinden (in september 2008 trok het laatste congres in Lissabon zo'n 250 à 300 wetenschappers uit 39 verschillende landen): <http://www.pesrl.org>.

(2) *Internationale conferenties 2002-2008* - In de periode 2002-2008 zijn de volgende 17 internationale congressen (mede) georganiseerd door onderzoekers van de Fryske Akademy:

J.A. Mol

2004 - het congres *Ritterorden und Reformation / The Military Orders and the Reformation*, te Utrecht, september 2-4, 2004.

D. Gorter

2008 - Symposium on 'Multilingualism and minority languages: achievements and challenges in education', *15th AILA-world congress*, Essen, Germany, 24-29 augustus 2008;

- *Sociolinguistics Symposium 17* (SS17); Member of the organizing committee; Organizing institute: Meertens Institute; Amsterdam, Netherlands; April 6-8, 2008; www.meertens.knaw.nl/ss17/ .

- International conference 'The future of multilingual language learning in Europe', member local committee, organizing institute: Mercator Research Centre, 21-23 November 2007, Leeuwarden/Ljouwert, http://www1.fa.knaw.nl/mercator/conferences/mercator_conferences_nov07.html

- Seminar New developments in Basque Education in a European Perspective, local organizer, organizing institute: Mercator Research Centre, 7&8 November 2007, Leeuwarden/Ljouwert, http://www1.fa.knaw.nl/mercator/conferences/basque_seminar/index.htm

2007 - 11th International Conference on Minority Languages, (ICML XI): special advisor and member of scientific committee; Organizing institute: Linguistic Research Institute, Hungarian Academy of Sciences, Budapest; Pécs, Hungary; 5-6 July 2007; www.nytud.hu/icml11/

- International conference on Minimum Standards for Minority Language Education, co organizer; Organizing institute: Mercator European Research Institute, 10-11 May 2007 in Leeuwarden. www.mercator-education.org

2006 - Sociolinguistics Symposium 16 (SS16): Member of the scientific committee & organizer of workshop 19: Linguistic Landscape: Advancing the Study of Multilingualism; Organizing institute: University of Limerick; Limerick, Ireland; 6-8 July 2006; URL: www.ul.ie/ss16/

- Regional and Minority Languages in Education Systems; Member of the organizing committee; Organizing institute: European Commission, Directorate Education and Culture (DEAC); Brussels, Belgium; 27-28 April 2006; http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/index_en.htm

2005 - Georgetown University Round Table (GURT): external reviewer; Georgetown Washington, USA, March 3-5, 2006; www.georgetown.edu/events/gurt/2006/

- Mercator International Symposium III, co-organizer, Organizing institute: Mercator Education, Leeuwarden, Friesland, 25-26 November 2005

- 10th International Conference on Minority Languages, (ICML X): special advisor and member of scientific committee; Organizing institute: SLORI, Slovene Research Institute; Trieste, Italy; 30 June-2 July 2005; <http://slori.org/conference/>

- AILA: the 14th World Congress of Applied Linguistics: organizer of a special symposium on 'Multiple Perspectives in the Study of Linguistic Landscape' (with E. Shohamy, Tel Aviv

- University). Organizing institute: American Association for Applied Linguistics; Madison, WI, USA ; 24-29 July 2005; www.aila2005.org
- International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE) II: member of national reviewers committee; Organizing institute: Meertens Instituut; Place: Amsterdam, Nederland; June 23-25, 2005; www.iclave.org/2005/
- 2004** - Eurosla 14 (European Second Language Association): member of the scientific committee; Organizing institute: University of the Basque Country, Donostia/San Sebastian, 8-11 September 2004 www.vc.chu.es/eurosla2004/
- 2003** - 9th International Conference on Minority Languages, (ICML IX): special advisor; organizing institute: Department of Finnish, University of Stockholm, Kiruna, Sweden; 6-7 June 2003.

Jacob van der Vaart

In het kader van het Miedenprojekt is de Fryske Akademy op 1 februari 2007 mede-organisator geweest van het congres “Natuur + Cultuur”, dat zo’n 180 Nederlandse en Belgische deelnemers naar het Aljemint trok uit wetenschap en beleidadvies.

3.4.7. Toekomstig internationaliseringsbeleid

Het nieuwe beleid heeft in de afgelopen periode duidelijk gewerkt. Hierop voortbouwend zullen in de komende periode de inspanningen gericht worden op intensivering en versterking van deze internationale dimensie, door deelname aan en mede-organisatie van internationale congressen en het opzetten van gezamenlijke onderzoeksprojecten op de vakgebieden waarop de Fryske Akademy actief is. Hoofddoel blijft om de Friese casus voor het internationale wetenschappelijke voetlicht te brengen.

HOOFDSTUK 4

AMBITIES, STRATEGIE EN BELEID

4.1. Algemene strategie: inzetten op sterke punten

De publicaties, congressen, projecten en samenwerkingsrelaties, zoals opgenomen in de Bijlagen, laten zien dat de drie vakgroepen niet alleen in Fryslân maar ook daarbuiten, zowel nationaal als internationaal, goed aan de weg timmeren.

Dit geldt bijvoorbeeld voor het contract van Fryske Akademy/Mercator met het Baskisch Ministerie van Onderwijs, voor de voortgangsrapportages die de Fryske Akademy verzorgt voor de Committee of Experts van het Europees Handvest Regionale Minderheidstalen en voor de acceptatie van het rapport *Minimum standards* door de Raad van Europa. Het geldt evenzeer voor HISGIS, dat richtinggevend is voor innovatief ICT-gebruik in de historische wetenschap. HISGIS is inmiddels een product waarvoor de andere provincies van Nederland in de rij staan en dat ook internationaal is opgemerkt. Zo heeft het Institut für Vergleichende Städtegeschichte te Münster onlangs erkend dat zij haar voorsprong in dezen aan de Fryske Akademy heeft moeten afstaan. Het geldt evenzo voor het Taaldatabanken-project, dat is aangesloten bij Alfalab, FIDLR en CLARIN en dat via deze samenwerkingsverbanden de weg naar NWO- en ESF-funding zal weten te vinden.

Met deze en andere sterke punten loopt de Fryske Akademy voorop en zal zij een significante bijdrage weten te leveren aan het nationale en internationale debat dat op de verschillende terreinen en in de disciplines waarbinnen zij actief is, gevoerd wordt.

De inzet is hier om de Fryske Akademy tot een belangrijke speler op het (inter)nationale veld van wetenschap te maken en op dat doel zullen - nu de periode van herstel sinds de crisis van 2004 grotendeels is afgerond – de nieuwe wetenschappelijke en beleidsmatige prioriteiten van de Fryske Akademy afgestemd worden, zonder daarbij overigens de verantwoordelijkheid jegens de Friese gemeenschap uit het oog te verliezen.

Dit moet ertoe leiden dat binnen de verschillende disciplines en vakgebieden waar de Fryske Akademy actief is, de ‘Friese casus’ effectief voor het internationale wetenschappelijke voetlicht wordt gebracht.

4.2. Centrale prioriteiten

Voor de komende periode is en blijft de eerste prioriteit de realisering van het *Masterplan 2007-2012*. De kern van dit Masterplan zit in de twee vragen die bij elk onderdeel van de Fryske Akademy aan de orde zijn: (i) Wat is de wetenschappelijke (meer)waarde van dit project of deze activiteit? en (ii) Wat is de financiële haalbaarheid en (meer)waarde ervan? Uit deze vraagstelling vloeit logisch voort dat vooral die activiteiten versterkt zullen worden die èn wetenschappelijk èn financieel bijdragen aan de kerntaak van de Fryske Akademy.

De komende jaren zal dan ook ingezet worden op de sterke punten die uit de evaluaties in dit rapport en zijn bijlagen naar voren komen: de bewezen productiviteit van de onderzoekers en hun solide wetenschappelijke output; hun succes bij de projectenacquisitie en hun inventiviteit in het aanboren van nieuwe geldbronnen; de initiatieven voor innovatie met inzet van onderzoeksgestuurde automatisering en digitalisering; de sterke, binnenshuis ontwikkelde concepten achter de grote speerpuntprojecten als HISGIS, Taaldatabanken, Meertaligheid, Sociale Duurzaamheid en Innovatie; daarnaast ook de (inter)nationale netwerken waarover de Fryske Akademy beschikt; het menselijk en

intellectueel kapitaal; het sterke merk dat de Fryske Akademy is; en ten slotte het stevige draagvlak waarover zij – met 356 leden, 2100 stipers en 14 actieve werkverbanden - beschikt binnen de Friese samenleving.

Waar het nu in de praktijk op aankomt, is om met strategisch beleid de juiste voorwaarden te scheppen voor de verdere versterking van deze sterke punten van de Fryske Akademy, om aldus de dynamiek die er in de onderzoeksprojecten zit, te kunnen benutten voor de realisering van de centrale ambities van de Fryske Akademy.

Maar zeker hoort ook bij deze strategie, dat activiteiten die èn wetenschappelijk èn financieel te weinig opleveren c.q. nadelig zijn, zo spoedig mogelijk afgestoten dienen te worden. Vanuit deze invalshoek is het dringend nodig om de huisvestingssituatie van de Fryske Akademy te verbeteren en de te veel te hoge huisvestingslasten structureel aan te pakken.

4.3. Wetenschappelijke ambities

Gegeven de strategische keuze in het Masterplan voor wetenschappelijk onderzoek als *core business* zullen de inspanningen de komende jaren gericht worden op verdere versterking van deze kerntaak. De centrale ambitie is hier dat de Fryske Akademy niet alleen het wetenschappelijk centrum van Fryslân is, maar ook internationaal als het Friese kenniscentrum bij uitstek geldt.

In verband hiermee zal de Fryske Akademy inzetten op fundamenteel-wetenschappelijk onderzoek en op het opbouwen van een duurzame (digitale) onderzoeksinfrastructuur voor de lange termijn.

Bij het realiseren van deze ambitie wordt ingezet op de volgende concrete beleidsdoelen: het aantrekken van meer AIO's; de productie van meer internationale publicaties in belangrijke wetenschappelijke tijdschriften; en meer inzetten op projecten met wetenschappelijke meerwaarde van NWO, ESF e.d.

Van cruciaal belang is hierbij dat ook de Masterplan-ambitie om te komen tot een Digitaal Onderzoekslaboratorium voor het Friese onderzoek nu spoedig gerealiseerd kan worden.

4.4. Operationalisering: beleidsprioriteiten

Voor de verdere realisering van de Masterplan-ambities gaat het om de vraag: Welke processen en trajecten hebben we daarbij nodig, hoe organiseren en managen we die en welke instrumenten hebben we nodig om die te sturen? Kunnen we daarbij een nieuwe slag maken naar het runnen van deze motor van het onderzoek en bijvoorbeeld naar een hogere versnellingen schakelen? Hoe kunnen we daarbij het best de dynamiek benutten die er in onze onderzoeksprojecten zit?

Algemene beleidsprioriteit is de in het Masterplan centraal gestelde vernieuwing van het wetenschappelijk onderzoek. Het beleid zal zich erop richten om deze ontwikkeling te sturen en te organiseren door middel van nieuwe strategische initiatieven, nieuwe speerpunten en vernieuwende projecten. Om dit effectief te kunnen doen is een aantal dingen nodig:

(i) Samenwerking – Wetenschappelijke vernieuwing wordt gestimuleerd via multidisciplinaire werkgroepen met een thematische focus over de grenzen van de disciplines en de vakgroepen heen. Dit vraagt om een cultuuromslag naar meer interdisciplinair teamwork.

(ii) Ondersteuning - Steeds zal daarbij ook ingezet worden op versterking en verbetering van de kwaliteit van de interne organisatie: beter research project management, in het bijzonder versterking van de projectenvoortgangcyclus en verdere integratie van wetenschappelijk en financieel management.

(iii) Inzetten op kwaliteit – Wil de gewenste wetenschappelijke vernieuwing effectief en succesvol gerealiseerd kunnen worden, dan is daartoe vereist een verdere versterking van kwaliteitsbewaking en

peer review op onderzoeksgebied. Daartoe wordt ingezet op geregelde vakgroepseminarpresentaties van de onderzoekers aan hun *peers*; het inschakelen van externe deskundigen en van het klankbord dat de Wetenschapscommissie graag wil zijn. Ook zal een Commissie voor de Uitgaven worden ingesteld die bij de Fryske Akademy Uitgeverij de kwaliteitsbewaking organiseert.

4.5. Strategische kansen en initiatieven

Om de verschillende doelen en ambities van het Masterplan te kunnen realiseren is het van belang dat de Fryske Akademy nieuwe wetenschappelijke kansen opzoekt en erop inspeelt. Het gehele wetenschappelijke veld in Nederland en Europa is tegenwoordig volop in beweging en er verschijnen aan de lopende band nieuwe strategische visies en beleidsdocumenten van KNAW, NWO, CLARIN, Provincie, EU/ESF, etc. Het heeft dus zin om op de Fryske Akademy een strategiecommissie in te stellen die de vinger aan de pols kan houden bij deze ontwikkelingen en die een jaaragenda opstelt voor het indienen van projectaanvragen.

Waar het hier in de eerste plaats om gaat, is om die kansen dan ook te grijpen wanneer ze zich voordoen. In september 2006 bijvoorbeeld, ten tijde van de *midterm review*, was er nog niets bekend over de Waddenacademie. Anno 2009 echter is de Waddenacademie niet alleen tot stand gekomen, maar heeft de Fryske Akademy een actieve organisatorische samenwerking met dit nieuwe KNAW-instituut in Leeuwarden en wordt er nagedacht over projecten die uitzicht bieden op wetenschappelijk synergie. Dit alles in lijn met de traditionele aanjaagfunctie van de Fryske Akademy als katalysator in de Friese samenleving.

4.6. Een concreet voorbeeld van wetenschappelijke vernieuwing

Er is momenteel een multidisciplinaire werkgroep aan de slag, waarin de mediaevisten, landschapdeskundigen en naamkundigen van de Fryske Akademy samen met archeologen, fysisch geografen en kwartairgeologen van RACM, Wageningen, RUG en Deltares een onderzoeksprogramma aan het voorbereiden zijn (waarover ook overleg gevoerd zal worden met de Waddenacademie) over de langetermijn landschapsgenese van het Noordnederlandse kustgebied. Dit project, met als werktitel: *De dynamiek van occupatie en bewoning van het kustgebied van Noord-Nederland; in het bijzonder de bedijkingsen en veenontginningen in de periode 750-1500* zal in november 2009 worden ingediend bij het Waddenfonds.

Jonge en ervaren onderzoekers zullen binnen dit project interdisciplinair de periode 750-1500 onderzoeken, waarin door de wisselwerking tussen de bewoners enerzijds en een dynamische natuurlijke kust anderzijds het ontstaan van de huidige structuur van het cultuurlandschap langs de waddenkust wordt beschreven en verklaard.

Wetenschappelijk winstpunt is hierbij dat de Fryske Akademy-onderzoekers binnen deze nieuwe interdisciplinaire onderzoeksconstellatie van alfa- en bètawetenschappers straks vanuit hun eigen specifieke expertise fundamentele bijdragen kunnen leveren aan het onderzoek van de landschapsgenese. Voor deze nieuwe ontwikkeling is in de afgelopen periode op de Fryske Akademy een degelijke wetenschappelijke basis gelegd met het *Mieden*-project van dr. Jacob van der Vaart, het *Terpen en terpnamen*-project van dr. Karel Gildemacher, waarin een groot digitaal Toponiemen- en Geonamen-bestand beschikbaar is, en HISGIS, waaraan dit jaar het Groningse kustgebied wordt toegevoegd.

Het voorgestelde onderzoeksprogramma richt zich enerzijds op fundamenteel wetenschappelijk onderzoek, waarmee vakgroepmedewerkers, postdocs en aio's voorzien in lacunes in de kennis over deze belangrijke formatieve periode van het huidige kustlandschap. Anderzijds wordt ook ingezet op

het beantwoorden van maatschappelijke vragen op het gebied van de ruimtelijke ordening, erfgoedzorg, klimaatverandering, bodemdaling en waterbeheer.

De inzichten die uit een dergelijke langetermijnstudie worden verkregen op bijvoorbeeld het gebied van zeespiegelrijzing, waterbeheersing en bodemdaling - juist als gevolg van menselijke activiteiten -, zullen naar alle verwachting een bijdrage leveren aan het debat over deze thema's in de huidige tijd. Met name gaat het daarbij om de vraag op welke wijze de aldus nieuw verworven kennis straks kan bijdragen aan het vormgeven van een duurzame toekomst voor het cultuurlandschap in het Noordnederlandse kustgebied.

4.7. Uitzicht

Het hierboven gegeven voorbeeld is illustratief voor de algemene agenda van de Fryske Akademy, te weten dat zij vernieuwend en kwalitatief hoogwaardig wetenschappelijk onderzoek onderneemt dat tegelijk ook een duidelijke maatschappelijke relevantie heeft.

Ook laat dit voorbeeld zien hoe de onderzoeksagenda van de Fryske Akademy kan leiden tot nieuwe speerpunten die voldoen aan de voorwaarden welke zijn geformuleerd in het Masterplan: (i) herkenbare financiële en wetenschappelijke meerwaarde; (ii) innoverende potentie van de projectresultaten; en (iii) vernieuwende technische, methodologische en conceptuele bijdragen.

De kracht van de Fryske Akademy voor de toekomst berust op de combinatie van deze algemene wetenschappelijke agenda met het strategisch beleidskader dat in dit hoofdstuk geschetst is. Aldus wordt de mogelijkheid geopend om vanuit het onderzoek van de Fryske Akademy aan te sluiten bij meer algemene intellectuele tendensen en thema's – of het nu gaat om landschapsgenese, culturele dynamiek en identiteit, langetermijnpatronen in de Friese geschiedenis, sociale duurzaamheid en innovatie, taal en meertaligheid, of de ontdekking van het immateriële culturele erfgoed.

Daarmee draagt deze strategie bij tot de verdere versterking en verhoging van de kwaliteit, de productiviteit, de relevantie en de vitaliteit van de Fryske Akademy als onderzoeksinstituut.

4.8. TIJDPAD NAAR DE TOEKOMST

4.8.1. Vooraf

Dit Zelfevaluatie-rapport 2002-2008 is opgesteld conform de aanwijzingen van het *Standard Evaluation Protocol* (SEP) en is ingericht naar het voorbeeld van de zelfevaluatie-rapporten van het Meertens-instituut (september 2006) en het Huygens-instituut (augustus 2007).

Dienovereenkomstig kijkt het zowel terug op de afgelopen jaren alsook vooruit naar de toekomst. De ambities, de strategie en het beleid voor de komende jaren komen aan de orde, voor wat de vakgroepen betreft, in de relevante secties in hoofdstuk 3 (met name 3.1.5/3.1.6 voor Geschiedenis, 3.2.2/3.2.5 voor Sociale Wetenschappen, en 3.3.3/3.3.4 voor Taalkunde), en in hoofdstuk 4 voor wat betreft de Fryske Akademy als geheel. Richtinggevend is verder het Masterplan 2007, dat in Bijlage 2.2 aan het Zelfevaluatie-rapport is toegevoegd.

In een eerste reactie heeft de Visitatiecommissie aangegeven graag van gedachten te willen wisselen over de vraag waar de Fryske Akademy over tien jaar zal staan. Als voorbereiding op die gedachtenwisseling wordt hier in lijn met bovengenoemde stukken een Tijdpad uitgezet voor de realisering van de visie en ambities die de Fryske Akademy voor de komende jaren heeft geformuleerd.

Dit Tijdpad is georganiseerd rond drie kerndata. Ten eerste 2012 – het jaar waarin de eerste en centrale prioriteit gerealiseerd moet zijn, te weten het Masterplan van de Fryske Akademy; in dat jaar vindt tevens de eerstkomende tussentijdse evaluatie van de Fryske Akademy plaats. Ten tweede 2015 – het jaar waarin de volgende Visitatie zal plaatsvinden. En ten derde 2018 – het jaar waarin opnieuw een tussentijdse evaluatie op het programma staat.

Hieronder wordt voor elk van deze drie kernjaren een nadere specificatie gegeven van de ambities die de Fryske Akademy dan gerealiseerd wil hebben.

Ter informatie wordt in hoofdstuk 5 nog een samenvattend overzicht gegeven van de Sterkten en Zwakten die in de *Midterm review* van 2006 en in het Zelfevaluatierapport zijn geïdentificeerd.

4.8.2. Ambities voor 2012

De eerste en centrale prioriteit voor de periode tot 2012 is en blijft de realisering van het Masterplan, waaraan alle *stakeholders* van de Fryske Akademy zich in 2007 gecommitteerd hebben.

Dit betekent in concreto dat bij de voor 2012 geplande *midterm review* van de Fryske Akademy het volgende geheel aan strategische doelstellingen en maatregelen gerealiseerd dient te zijn voor de drie centrale pijlers van het Masterplan:

(i) *Herstel financiële gezondheid* – Het doel is hier dat in 2012 een scala aan maatregelen is gerealiseerd – lopend van reorganisatie, vermogensherstel en verbetering van de exploitatie, via fondsenwerving, het zakelijk en effectief opereren met externe onderzoeksprojecten en beloning voor wetenschappelijke prestaties, tot oplossing van het huisvestingsprobleem – die alle dienen bij te dragen tot de financiële gezondheid van de Fryske Akademy (en tot het overleven van de gevolgen van de huidige kredietcrisis). Dit alles als basisvoorwaarde om ook op langere termijn de bloei van dit onderzoeksinstituut als internationaal erkend wetenschappelijk centrum van Fryslân te kunnen verzekeren;

(ii) *Huisvesting* – De Fryske Akademy dient binnen de genoemde periode te beschikken over passende eigentijdse huisvesting, met adequate logistiek, met een gezonde financiële constructie en exploitatie, met een sterkere interne organisatie die flexibeler opereren mogelijk maakt, en met *state-of-the-art* voorzieningen (inclusief een Digitaal Laboratorium voor het Friese onderzoek) voor ICT, digitalisering en innovatief onderzoek;

(iii) *Core business* – In 2012 dienen op onderzoeksgebied eersteklas wetenschappelijke prestaties geleverd te zijn op de volgende terreinen:

- de verdere versterking van de onderzoeksspeerpunten via nieuwe, extern gefinancierde onderzoeksprojecten met wetenschappelijke meerwaarde en met meer AIO's;
- de versterking en vernieuwing van onderzoek en onderzoeksinfrastructuur, zowel conceptueel (theoretisch, methodologisch en interdisciplinair) alsook technologisch (ict en digitalisering);
- de versterking van de internationalisering, via samenwerkingsprojecten met relevante wetenschappelijke partners;
- het produceren van meer internationale publicaties, waarmee de Friese casus in belangrijke wetenschappelijke tijdschriften en congressen voor het voetlicht wordt gebracht.

4.8.3. Ambitie voor 2015

Over de periode na 2012 is op dit moment nog niet veel concreets te zeggen, ook omdat het wetenschappelijk landschap nationaal en internationaal zo enorm in beweging is. De Fryske Akademy zal echter zeker inspelen op de kansen die zich voordoen en daarbij voortbouwen op de strategische basis die met de realisering van het Masterplan gelegd wordt. De vakgroepen hebben heldere wetenschappelijke prioriteiten geformuleerd voor hun onderzoeksprogramma's. Hoofddoel is dat de Fryske Akademy onder leiding van een nieuwe directeur-bestuurder over zes jaar bij de volgende Visitatie op grond van haar wetenschappelijke prestaties, haar innovatieve aanpak en haar bijdragen

aan het intellectuele debat wordt aangemerkt als toonaangevend KNAW-instituut op het gebied van de geestes- en sociale wetenschappen.

4.8.4. Ambitie voor 2018

In 2018 viert de Fryske Akademy onder de rook van de Oldehove haar tachtigste verjaardag als een bloeiend en internationaal erkend centrum van vernieuwend onderzoek, met sterke speerpunten die een duidelijke wetenschappelijke en maatschappelijke impact hebben op het gebied van de Friese taal, cultuur, geschiedenis en samenleving, en met bijdragen van internationaal kaliber binnen de disciplines waarin Fryske Akademy-onderzoekers actief zijn.

HOOFDSTUK 5

SAMENVATTING STERKTEN EN ZWAKTEN FRYSKE AKADEMY

(op basis van Midterm review 2006 en Zelfevaluatierapport 2009)

<p>STERKTEN</p> <ul style="list-style-type: none">- speerpunten geven duidelijke onderzoeksfocus aan de vakgroepen- innovatie-gerichtheid, zowel conceptueel als in gebruik van nieuwe ICT (HISGIS, TDB)- vernieuwingsimpuls door het aantrekken van nieuwe mensen (MT, projectleiders, AIO's)- bewezen succes met fondsenwerving voor vernieuwende externe projecten- succesvolle realisering van nieuw internationaliseringsbeleid, met name via Mercator en de interregionale samenwerking met de Basken- degelijke en constante wetenschappelijk productiviteit, ook onder de moeilijkste omstandigheden- FA-uitgeverij, met ruim boven de honderd publicaties in de verslagperiode- katalysatorfunctie Fryske Akademy (start Waddenacademie, Aanvalsplan)	<p>KANSEN</p> <ul style="list-style-type: none">- aanboren nieuwe financieringsbronnen in Fryslân, Nederland en Europa voor wetenschappelijk onderzoek FA- aansluiting bij Alfalab en CLARIN: uitzicht op nationale en Europese onderzoeks-samenwerking- verdere AIO's aantrekken via samenwerkingsprojecten met de Friese leerstoelen en andere partners in binnen- en buitenland- verdere internationalisering, via uitbouw van Mercator, congressen, publicaties en samenwerkingsprojecten- inzetten op meer A- en B-publicaties en op digitaal publiceren door FA Uitgeverij- fondsenwerving voor Digitaal Laboratorium Fries Onderzoek- nieuwe strategische initiatieven op wetenschappelijk en maatschappelijk gebied (Digitaal laboratorium, lectoraat, universitaire plannen Fryslân, <i>hotspot</i> meertaligheid)
<p>ZWAKTEN</p> <ul style="list-style-type: none">- door crisis 2004 te weinig kunnen realiseren van de aanbevelingen van de Visitatiecommissie 2002: dus niet kunnen investeren in ICT, speerpunten, versterking <i>core business</i>, onderzoek Friese literatuur en cultuur- de nieuwe statuten van 2005 zijn niet altijd werkbaar en de interne organisatie kan onder leiding van het nieuwe MT nog verder versterkt worden (zie nieuw organogram FA)	<p>BEDREIGINGEN</p> <ul style="list-style-type: none">- geld: herstel financiële gezondheid FA blijft topprioriteit- huisvesting: betere logistieke en financiële basis voor FA-<i>core business</i>- staf: te kleine vaste wp-formatie voor alle onderzoekstaken- projecten: te grote afhankelijkheid van externe projectfinanciering- innovatie: te weinig geld voor noodzakelijke investering in vernieuwing, ICT en AIO's